

Мовленнєва тема

Моя велика й весела родина

Мовленнєва підтема

У вись росте коріння родоводу

Читаємо

Родовідне дерево

Чи схожа родина на дерево? Чи не походять і не розвиваються від діда-прадіда діти, онуки й правнуки за тією ж закономірністю, що й гілки від стовбура? Усяке порівняння, як каже народна мудрість, кульгає.

Ще в глибоку давнину виник звичай вести літо'писи*, хронології* роду. Кожне наступне покоління розповідало про себе. В архівах* знаходимо чимало таких хронік*, або генеало'гій* вони дають цінний матеріал не тільки для вивчення тог чи іншого роду, а й певних суспільних явищ. Адаже люди, сім'ї, династії* були учасниками важливих історичних подій. Представники заможних родин часто замовляли художникам, граве'рам наочне зображення свого роду. Так виникла традиція родовідних (або генеалогічних) дерев, які поширилися в мистецтві багатьох країн, в тому числі й українському.

Родини зображувалися у вигляді гілок, а члени цих родин – як листочки, плоди, квіти. Найчастіше родовідне дерево зображували у вигляді лавра, пальми, дуба, а також куща винограду чи троянди. Їх цінували передусім за довговічність, красу крони і деревини, плоди й квіти. Символічно всі ці якості переносилися на представників роду. Найталановитішими граверами* родовідних дерев в Україні в сімнадцятому-вісімнадцятому століттях були Олександр Тарасо'вич, Іван Ми'рський, Григорій Леви'цький. Родовідні дерева, як правило, пов'язувалися своїм змістом з поширенням освіти, культури, наукової діяльності.

(З кн. „Скарби України”)

Коментар

Літо'пис – 1. У стародавній Русі – послідовний запис за роками історичних подій, виконаний їх сучасником.

2. Регулярний запис будь-яких подій: історія чого-небудь.

Хронології – перелік подій у їх часовій послідовності.

Архів – упорядковане зібрання рукописів, листів та іншого, що стосується діяльності будь-якої установи або особи.

Хроніка – запис історичних подій в їх часовій послідовності, ведений сучасником.

Генеало'гія – наука, яка вивчає виникнення й зв'язки окремих родів; історія роду.

Генеалогічне дерево – зображення історії роду у вигляді розгалуженого дерева.

Династія – перелік правлячих монархів з одного й того ж роду (династія Рюриковичів, династія Романових).

Граве'р – майстер, який створює гравюри (зображення картини чи малюнка, отриманого шляхом відбитка з кліше).

Тренуємося

. Поясніть сусідові по партії значення слів з коментаря. Яке із значень слова *літопис*, поданих у коментарі, є актуальним для тексту? Свою думку обґрунтуйте.

. Знайдіть у тексті синонім до виразу *генеалогічне дерево*.

. Випишіть з тексту ключові слова, що несуть основне смислове навантаження.

. Продовжіть речення так, щоб вони відповідали змісту тексту.

Родини зображувались у вигляді ... .

Найчастіше родовідне дерево зображували у вигляді ... .

- Їх цінували передусім за ... .
- . Поясніть, чому текст має такий заголовок.
  - . Визначте, до якого стилю мовлення (науковий, публіцистичний, офіційно-діловий, художній, розмовний) належить даний текст. Свою думку доведіть.

Відповідаємо

- Коли виник звичай вести літописи? Хто писав літописи?
- Де можна ознайомитися з хронологіями родів?
- Кому замовляли наочне зображення своїх родів заможні сім'ї?
- У вигляді чого зображувалися родини? А члени цих родин?
- Яких відомих граверів генеалогічних дерев в Україні ви знаєте?

Практикуємося

- . Назвіть, які ви знаєте вірші та пісні про родину. Які з них вам подобаються? А може, ви поділитесь, чому? Можете скористатися нашим текстом.

Зелене жито, зелене
Зелене жито, зелене,
Хороші гості у мене.
Зелене жито за селом,
Хороші гості за столом.
Зелене жито, зелене,
Хороші гості у мене.
Зелене жито жінці жнуть,
Хороші гості в мене п'ють.
Зелене жито, зелене,
Хороші гості у мене.
Зелене жито на межі,
Хороші гості до душі.
Зелене жито, зелене,
Хороші гості у мене.
Зелене жито ще й овес,
Тут зібрався рід наш увесь.

(Народна пісня)

- . Перерахуйте членів вашого роду – від молодших до старших. Намалюйте словесно генеалогічне дерево вашої родини. Можете скористатися нашими текстами.

А.

У мене дуже велика родина: мама, тато, я та ще сестра із братом. Дітей у нашій сім'ї – трійко. У мами є свої батьки – мої бабуся та дідусь, для них вона – дочка, а я, сестра та брат – онуки. Батьки мого тата – це мої другі бабуся та дідусь. Мій тато для них син, а наша трійка – теж онуки. У мами є брат – це наш дядько, а у тата є сестра – це наша тітка. А ми їхні племінники.

Б.

Батьки наші теж колись були малими, а в них були свої батьки. Після того як на світ з'явилися ми – онуки, вони стали називатися баба й дід (можна пестливо бабуся й дідусь).

У кожного з нас дідусів і бабусь є по двоє – з боку матері та з боку батька. От коли твої батьки одружувалися, то батьки тата й батьки мами відтоді ставали між собою сватами – тобто посватали своїх дітей. З того часу, як твої батьки стали подружжям, тато став для батьків твоєї мами – зятем, а мама в свою чергу для батьків тата – невісткою. Офіційно називають батьків дружини – теща й тесть, а батьків чоловіка – свекор і свекруха. Хоча на Україні є традиція називати їх також мамою й татом.

Читаємо

Сашкова родина

Минулого тижня наша родина святкувала тридцятирічну річницю подружнього життя моїх батьків – Миколи та Марини. Свято було незабутнім: мама й бабуся доклали багато зусиль, щоб ефект був неперевершеним.

Приїхав мій старший брат Олег з дружиною та сином Андрійком, старша сестра Алла з чоловіком. Їхня донечка Світланка живе з нами, бо Алла працює акторкою, а її чоловік Ігор – режисером. Звичайно, їхній приїзд дуже порадував нас, особливо щасливою була Світланка. На ці урочистості також приїхала з Одеси бабуся Наталка, таткова мама. Вона живе сама, бо мій дідусь Сергій помер два роки тому. Мені його дуже бракує. Дідусь Петро та бабуся Віра, мамині батьки, живуть разом з нами. Так ми вперше за останні декілька років зібралися всією родиною.

Я дуже люблю наші сімейні свята, коли ми згадуємо всі незабутні моменти та кумедні ситуації, які траплялися з нами. *Стіл - головний свідком наших зустрічей, споминів, сміху, планів, дискусій та побажань.*

Олег збирається зі своєю родиною на рік на стажування до Польщі, оскільки працює геологом. Алла з Ігорем хочуть забрати Світланку на декілька місяців до Аргентини, де будуть проходити зйомки нового фільму, режисером якого буде чоловік моєї сестри. А Алла вирішила зробити невелику перерву в своїй професійній кар'єрі й приділити більше уваги донечці. Мені дуже хотілося поїхати з ними, подивитися, як живуть люди в інших країнах. Але це ще попереду...

Тренуємося

. Знайдіть у виділеному реченні слово з переносним значенням. Свій вибір обґрунтуйте.

. Перерахуйте з тексту всіх членів родини від молодших до старших.

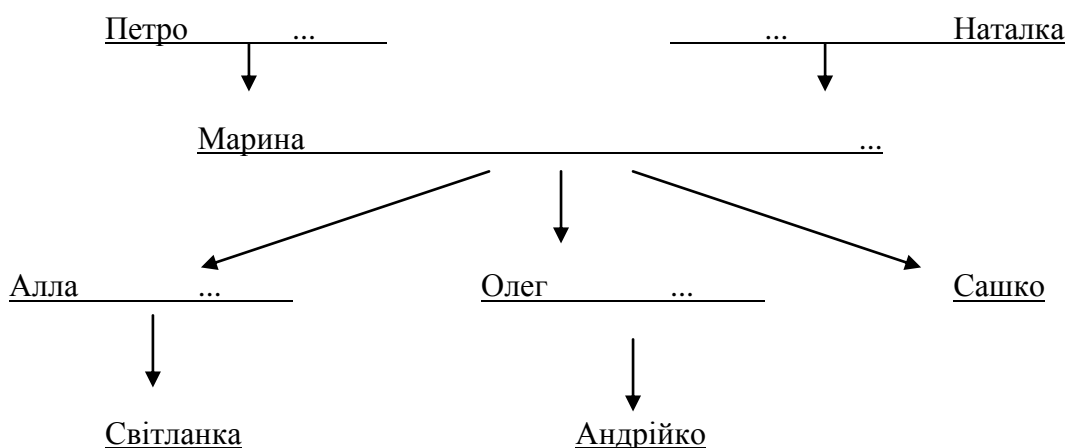
. Запишіть, хто кому ким доводиться.

Сашко для Алли –	брат
Андрійко для Світланки –	...
Олег для Світланки –	...
Марина для Сашка –	...
Алла для Олега –	...
Петро для Марини -	...
Алла для Ігоря –	...
Микола для Марини –	...
Андрійко для Миколи –	...
Віра для Алли –	...
Світланка для Наталки -	...
Микола для Ігоря –	...
Марина для Наталки –	...
Петро для Миколи –	...
Наталка для Віри –	...

. На основі прочитаного тексту, позначте в колонках правдиве, неправдиве твердження та недостатньо інформації.

		Правдиве	Неправдиве	Недостатньо інформації
1.	На святі було дванадцять осіб.			
2.	Святкували день народження мами.			
3.	Дружину брата Сашка звати Ольга.			
4.	Сестра Сашка працює режисером.			
5.	Світланці п'ять років.			
6.	Дідусь Петро й бабуся Віра живуть в Одесі.			
7.	Алла сама виховує дочку.			
8.	Стіл є свідком всіх подій в родині.			
9.	Сашко – учень п'ятого класу.			
10.	В родинному домі мешкає чотири особи.			

. Друзі, перед вами – неповне генеалогічне дерево описаної родини. Доповніть його, а потім, скориставшись схемою, розкажіть від імені Сашка про його рід. Чиє ім'я забув указати Сашко?

. У даному тексті речення розірвані. Відновіть їх.

Моя родина

1. Я маю велику родину. Живу з батьками та
 ___ мого татка), які живуть в селі й мають великий сад. Я дуже
 ___ сестрою. Моєму батькові сорок років, у нього свій бізнес. Моїй мамі тридцять
 вісім років, вона
 ___ домогосподарка, а сестрі – двадцять років, вона студентка. Маю також дідуся та
 бабуся (то батьки
 ___ в своїй сім'ї є наймолодшою дочкою. Її батьки (мої дідусь та бабуся) живуть в
 Канаді.
 ___ У мене найкраща родина.
 ___ їх люблю. Моя мама
 ___ Я сумую за ними.

Радимо запам'ятати!

Родина складається з трьох осіб
 п'яти осіб
 великої кількості осіб

Жити з батьками
    сестрою
    бабусею
Жити в бабусі
    тітки
Жити в місті
    селі
    столиці

Практикуємося

. Опишіть свою родину, подібно до поданого вище тексту. Скористайтесь виразами з рубрики „Радимо запам’ятати”.

Читаємо

Олені дванадцять років. Дівчинка часто зустрічається зі своєю кузиною* Іриною, якій нещодавно виповнилося одинадцять років. Вони схожі на сестер-близнючок, майже ніколи не сваряться й говорять, що вони справжні по'други. Оленка схожа на свого батька. У її татка Єгора теж чорняве волосся. Носить бороду й вуса. Йому тридцять дев'ять років. Він працює в мерії й завжди зайнятий. У його дружини Тетяни світле волосся й блакитні очі. Вона дуже гарна. Їй тридцять п'ять років. Мама Олени працює косметологом*. А раніше займалася модельним бізнесом*. Власне на одному з показів вони й познайомилися з майбутнім чоловіком.

Оленка обожнює свого дядька Сергія та тітку Наталку. Тітці Наталі двадцять років. Вона навчається в університеті й хоче в майбутньому стати менеджером*. У неї ще немає своєї родини, вона має багато вільного часу. Оленчина тітка займається спортом, тому така струнка й має завжди здоровий вигляд. Вони дуже схожі з Оленчиною мамою. Дядькові Сергію вже тридцять три роки, але він дуже веселий і кумедний. Це батько Іринки. Він працює вчителем в школі, а також є капітаном шкільної команди КВК, до якої входять Олена та Ірина. Тому кожне сімейне свято – це незабутнє дійство сміху, розваг, ігор. Усі їх називають „неперевершена трійця”. Іринина мама – Леся працює журналістом. Дуже серйозна та розумна жінка. Їй тридцять років, але вона вже встигла стати редактором відділу в місцевій газеті. У Іринки є молодший братик – Артур. Йому майже два роки, і, схоже, буде журналістом, як і мама. Тільки знайде олівець чи ручку й починає писати: на стінах, на дверях, на шпалерах – всюди. А можливо, він стане майбутнім сценаристом для веселих історій „неперевершеної трійці”.

Коментар

Кузина – двоюрідна сестра.

Косметолог – лікар-спеціаліст з косметології.

Бізнес (з англ. business – справа, угода, комерція) – торговельна, підприємницька діяльність, спрямована на отримання прибутків.

Ме'неджмент (з англ. management – управління, завідування, організація) – галузь економіки, що вивчає методи управління підприємством або фірмою.

Тренуємося

- . Визначте за допомогою тексту вік членів родини.
- . Розташуйте членів родини Оленки по порядку від наймолодшого до найстаршого.
- . Заповніть рядки за схемами. У першій колонці подані перше букви імен родини.

О → І	Олена говорить: „Ірина – моя кузина”.
О → Є	Олена каже: „Єгор – мій тато”.
Є → Т	
Т → Н	
О → С	
І → Л	
Л → С	
І → А	
С → А	
Т → А	

Для довідки: промовляти, мовити, повідомити, розповідати, розказувати, повідати, проінформувати, проголосити.

. Доповніть пари необхідними за смислом словами.

1. Брат і сестра.
2. Тітка й ...
3. Онука й ...
4. Дідусь і ...
5. Кузина й ...
6. Чоловік і ...
7. Мама й ...
8. Син і ...

. Доповніть таблицю словами на розрізнення статі.

Новонароджений	Новонароджена
Хлопчик	
Хлопець	
Молодий чоловік	
Чоловік середнього віку	
Старий чоловік	

Для довідок: стара жінка, дівчина, молода жінка, дівчинка, жінка середнього віку.

. Розкажіть про вік членів вашої родини за допомогою поданої вище таблиці. Починайте з себе.

. Розіграйте діалог, використовуючи зазначені питання і виразами з рубрики „Радимо запам’ятати”.

Хто в вашій сім’ї робить покупки?

прасує?

усе вирішує?

робить балаган?

готує обіди?

читає газети?

дивиться телевізор?

займається спортом?

шиє?

слідкує за порядком?

пере білизну?

Радимо запам’ятати!

Вирази запиту інформації

Дозвольте поцікавитися!..

Чи можна поцікавитися?..

Чи можна задати Вам нестандартне питання?...
Якщо можна, розкажіть будь ласка про...

. Придумайте заголовок до тексту.

Практикуємося

. Напишіть невелике повідомлення про домашні обов'язки та улюблені заняття членів вашої родини.

. Уявіть, що ви працюєте журналістом, як тітка Леся з тексту. Візьміть інтерв'ю у вашого сусіда по парті. У розмові скористайтеся виразами з рубрики „Радимо запам'ятати”. Запитайте в нього про:

- а) склад його сім'ї;
- б) скільки років його батькам;
- в) ким працюють його батьки;
- г) який вони мають вигляд.

. Які асоціації (кольорові, звукові, предметні тощо) виникають у вас, коли ви чуєте слово *сім'я*. Запишіть їх по порядку, починаючи з першої, яка спала на думку. Чи збігаються вони з асоціаціями ваших однокласників? Як ви думаєте, чому? Чи виникли у вас власні асоціації? На основі чого?

Читаємо

Якось мій друг пояснював мені, до кого він ходив у гості. З усього сказаного ним я мало що зрозумів, та попросив пояснити ще раз – не поспішаючи й доступно. Отож, товариш мій сказав: „Учора я ходив у гості до свого кузена, чи то пак* двоюрідного брата, який живе в будинку своєї стрийни*, а хресна мати тієї стрийни – дуже далека родичка нашій ву'їні*. Отож, як не крути, ми родина з обох боків”. От, власне, останню фразу друга я зрозумів найкраще, а все інше немов розмова двох інопланетян... Не міг я зізнатись товаришеві, що майже нічогосінько не тямлю в родинних зв'язках, та й самому було цікаво сісти й намалювати генеалогічне дерево, а до того ж попідписувати: хто кому тітка, а хто кому племінник. Найближчих родичів я ще напишу, зате з усіма цими двоюрідними та переюрідними – повна плутанина! Тож нічого мені не залишилось, як почимчикувати до бібліотеки, щоб погортати словники та енциклопедії й „родинну” правду відшукати.

(З журналу)

Коментар

Стри'їна – дружина батькового брата (назва поширена в деяких регіонах Західної України).

Ву'їна – дружина матиного брата, а також матирина сестра (назва поширена в деяких регіонах Західної України).

Чи то пак – (літ.) тобто.

Тренуємося

. Знайдіть у тексті тлумачення слова *кузен*.

. Розташуйте на основі віку – від старшого до молодшого – назви членів родини. Прадідусь, сестра, бабуся, мама, я, дідусь, тато, прабабуся, тітка, брат, дядько.

. Поясніть своїм однокласникам значення поданих слів.

Кузен – ...
Кузина – ...
Племінник – ...
Тітка – ...

Хресна мама – ...

. Розкрийте дужки.

Дякувати (мама), допомагати (бабуся), товаришувати з (кузен), пишатися (родина), жити в (злагода), поважати (дідусь), народження (сестра).

Напишіть невеличке оповідання про вашу родину, використовуючи утворені словосполучення, придумайте назву до нього.

. Поясніть спільне і відмінне в значеннях слів *родина* й *сім'я*. У чому їх різниця?

. Розкажіть із кількох осіб складається ваша сім'я. А родина?

. Переробіть даний текст у діалог. Розіграйте його.

Загадка

Один чоловік запросив на родинний обід дочку свого дядька, батька своєї кузини, дочку своєї дядини, чоловіка своєї дядини, племінницю свого батька, брата свого батька.

Скількох осіб було запрошено на обід?

Р.К.

Практикуємось

. Нас завжди цікавить родинне життя акторів, співаків, спортсменів, політиків та інших відомих персон. Уявіть себе ведучим програми „П'ять хвилин із зіркою”. Поставте цікаві запитання гостеві програми. Гостем оберіть когось з ваших однокласників.

. Намалюйте словесно генеалогічне дерево своєї родини. Розкажіть про неї, добираючи найтепліші, найвиразніші слова-означення. У чому унікальність вашої родини?

Пишемо диктант

Святий вузол

Серед усіх геніальних винаходів людства одне з провідних місць займає сім'я, родина. Родина складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом. „Від родини йде життя людини”, „Без сім'ї нема щастя на землі”, – говорять українці.

Сім'я – то святий вузол, яким здавна сполучаються люди в суспільстві. Цей життєдайний осередок приводить на світ Божий, дбайливо плекає найвищу цінність людства – дітей, майбутнє народу. Завдяки сім'ї кожен батько й мати мають реальну можливість повторити й продовжити себе у своїх нащадках.

(З газети)

Читаємо

Батьки й діти

Усі найвідоміші роди вели своє генеалогічне дерево, у якому ретельно записували й походження, і рід занять, і хто кому ким доводився, і звідки походить прізвище, і з яких теренів предки завітали. У давній українській традиції було справою не лише *священною*, але й *потрібною* – знати, якого ти роду-племени, адже так було легко пояснити, звідки у дитини взялися карі очі чи руде *волосся*, дивне прізвище й хист до певних робіт. Ось чому кожному так важливо знати й вивчати свою родину. Традиційна повна сім'я складається з

батька, матері та їхніх дітей. Родину вважають неповною, коли в неї немає дітей. У такому випадку це не сім'я, а лише *подружжя*. У західних регіонах України зустрічаємо й інші назви батьків – неньо та неня. Між іншим, слово „мама” універсальне для багатьох народів. Воно нагадує перший лепет дитини, котра, лежачи у колисці, просить їсти.

(З журналу)

Тренуємося

. Прочитайте своєму сусідові по парті виділені слова, виділяючи голосом орфограму. Потім самі запишіть ці слова по пам'яті.

. Оберіть з поданого переліку актуальне для даного тексту визначення слова *рід*.

1. Форма суспільності людей за первіснообщинного ладу, члени якої об'єднані кровною спорідненістю, колективним виробництвом і споживанням.

2. Ряд поколінь, що походять від одного предка.

3. Сім'я, родина; походження.

. Укажіть з поданих речень правдиві і неправдиве.

Родину, яка має дітей називають подружжям.

Здавна кожна родина вела своє генеалогічне дерево.

Повна сім'я складається з батька, матері, дітей.

Неньо і неня – так називають батьків у східних регіонах України.

. Чи погоджуєтеся ви з останнім реченням тексту? Опишіть асоціації, які виникають у вас із словом *мама*. Чи знаєте, яким було ваше перше слово?

. Поясніть за допомогою тексту, як вести генеалогічне дерево.

Радимо запам'ятати!

Риси зовнішності

Гарна (-ий)

Красива (-ий)

Вродлива (-ий)

Чарівна (-ий)

Милovidна (-ий)

Славна (-ий)

. Розіграйте міні-діалоги, відповідаючи на запитання і вживаючи вирази з рубрики „Радимо запам'ятати”.

Зразок.

— Чи є в тебе бабуся?

— Так, у мене є бабуся.

— Яка вона?

— Вона старенька, але дуже симпатична.

А.

— Чи є в тебе брат / сестра?

— ...

— ...

— ...

Б.

Чи є в тебе мама / тато?

...

...

...

В.

— Чи є в тебе тітка / дядько?

— ...

— ...

— ...

Г.

Чи є в тебе кузен / кузина?

...

...

...

Друзі, в тексті зазначається, що слово *мама* універсальне. Доведіть це своєму сусідові по парті.

Підказка. Польською й чеською мовами слово *мама* буде *матка*, болгарською – *майка*, німецькою – *мутер*, голландською – *мудер*, французькою – *мер*, англійською – ...

. Чи відповідає даний заголовок змістові тексту? Запропонуйте свій варіант.

. Визначте основну думку тексту.

Практикуємося

. Опишіть свою сім'ю за планом:

- 1) кількість членів;
- 2) характер взаємин;
- 3) захоплення;
- 4) сімейні вечори.

Р.К. Двох.

Читаємо

Щасливе дитинство Ярослава

Повинен сказати, що мав щасливе дитинство. Мої батьки завжди мене розуміли. І, мабуть, я теж ставився до них з розумінням. Тато особливо винахідливо використовував новаційні методи для мого виховання. Такі, яких не застосовували інші батьки. Може, вони не були такі терпеливі й послідовні, як мій тато. Для мене в нього завжди було багато часу. Я знаю, що батьки моїх одноліток стільки часу не приділяли для своїх дітей. Але мій батько працював не менше, ніж вони, а може й більше. Зате коли приходив він з роботи додому, ми були постійно разом. Разом сідали за стіл, а я сідав завжди біля нього. Мама не засиджувалася з нами більше, ніж на кілька хвилин.

Мама завжди готувала смачні обіди. Кожного дня вона радувала наші шлунки чимось новеньким та смачненьким. Я не любив тільки молочні каші та борщ з буряків. Мама ніколи не ображалася й не кричала за це на мене. А коли я був неввічливим, нахабнуватим, то частенько *стояв в кутку*. Але вже через дві-три хвилини батькам ставало шкода мене, й вони ставали поруч зі мною. Стояли ми поруч і жартували. То було прекрасно.

Пам'ятаю, як одного разу знайшли ми в лісі хворого птаха. Хоча правильніше сказати – знайшов його тато. Він його обережно закутав у сорочку й поніс додому. Я йшов поруч. Через деякий час птах одужав і випурхнув собі в небо. Ми дивилися йому вслід і кричали на прощання.

Кожен вечір – то для нас святе. Які тільки забавки не вигадував тато. Ні з ким з друзів мені не було так цікаво гратися, як з татом. Він був для мене усім – другом, наставником, радником, вчителем. Уже тоді починав потроху вчитися чомусь. А може, ми обоє чогось вчилися? Я справді мав щасливе дитинство! А ви, друзі, як гадаєте?

Відповідаємо

- Чи розумілись батьки з Ярославом?
- До яких методів виховання вдавався батько?
- Чи приділяли увагу батьки Ярославу?
- Що не любив їсти Ярослав?
- Як батьки карали неввічливого хлопчика?
- Про що свідчить епізод з птахом?
- З ким найбільше любив гратися Ярослав?
- Чи щасливе дитинство було в Ярослава?

Тренуємося

- . Поясніть значення слова *ввічливий*. А ви ввічлива людина? Наведіть докази.
- . Запитайте у свого однокласника, як він розуміє слова *терпеливий* і *послідовний*.
- . Знайдіть у тексті слова чи словосполучення на позначення рис характеру. На основі виписаних рис характеру створіть словесний портрет-характеристику батька Ярослава.
- . Поясніть значення виділеного словосполучення.
- . Укажіть дієслова, що відповідають змістові тексту.
- Зразок*. Не можу розказати про ту книжку, бо ще її не (читав, чув, малював).
- Мій батько приділяв мені багато уваги, бо мене (любив, розумів, пам'ятав).
- Не їм молочної каші, бо її не (люблю, готую, бачу).
- Птах випурхнув у вікно, бо (захворів, видужав, засмутився).

Нам було завжди весело, бо з батьком було цікаво (гратися, співати, читати).

. Спишіть подані пари слів, ставлячи знак (=) між подібними виразами і знак (#) між протилежними виразами.

1. лінивий	пильний	6. милий	лагідний
2. суворий	лагідний	7. відвертий	прихований
3. люб'язний	товариський	8. скупий	щедрий
4. самолюбний	егоїстичний	9. нечутливий	вразливий
5. нахабний	зухвалий	10. немудрий	дурний

. Випишіть з кожного абзацу ключові слова і словосполучення, нумеруючи при цьому абзаци. Перекажіть текст, користуючись записами.

. Визначте, до якого типу мовлення (розповідь, опис, роздум) належить текст. Свою думку доведіть.

. Доберіть іменники на позначення рис характеру до поданих словосполучень.

Зразок. Віддати улюблену річ – щедрість.

Бути ввічливим – ... .

Бити добрим, м'яким – ... .

Миритися з неприємностями – ... .

Нічого не боятися – ... .

Бути логічним – ... .

Говорити правду – ... .

Радимо запам'ятати!

Риси характеру

Злий – добрий

Суворий – лагідний

Спокійний – нервовий

Терпеливий – нетерплячий

Веселий – понурий

Товариський – відлюдкуватий

Практикуємося

. Усі ми знаємо, що кожного другого тижня святкуємо День матері. А є в нас День батька? Може, ви його проведете в своїй сім'ї? Хай це буде ще одне ваше родинне свято! Напишіть сценарій цього свята.

До вашого відома, американці вже сорок років офіційно на державному рівні й неофіційно святкують День батька кожної третьої неділі липня.

. Опишіть свого батька за планом:

а) зовнішність;

б) риси характеру;

в) захоплення;

г) стосунки з вами.

Читаємо

Великеє найкращеє слово

Слово „мама” росте разом з нами тихо, як тихо ростуть дерева, сходить сонце, розцвітає квітка, як гладить дитину по голівці рідна рука. І так же тихо воно приходить на уста – промінцем маминої усмішки і ласкавістю її очей, листочком вишні й світлинкою

сонця, пелюсткою квітки й радістю веселки, теплою лагідністю руки й вечірньою молитвою.

І з *букви-краплинки* та *звуку-сльозинки* народиться одного дня на світ святе слово „м-а-м-о”, мовлене устами янголятка, і осяє хатину, як дар Божий, тільки не дано нам запам’ятати цю мить, як не згадати того дня, коли над нашою колискою вперше нахилилася мати. Це – мить, і це – вічність, бо мама завжди з нами, вона живе в нас і в наших дітях та внуках, в усьому нашому роді і береже нас та благословляє на добро.

Використане перше слово немовляти постає із-за завіси літ *ангелом-хранителем* в образі матері, слово з любові Тараса Шевченка:

*Слово м-а-м-о. Великеє
Найкращеє слово.*

(Я. Гоян)

Тренуємося

. Доберіть до слова *мама* синоніми, у тому числі у пестливій формі. Яке з названих слів ви вживаєте, звертаючись до своєї мами?

. Продикуйте своєму сусідові по парті виділені слова, а потім запишіть їх по пам’яті. Звірте свої записи.

. Як ви думаєте, чому в тексті слово *мама* написано врозрядку? Чи несе таке виділення якийсь смисл?

. Спишіть заключні слова тексту. Чи годяться вони для заголовка, епіграфа, висновку?

. Доповніть речення необхідними за смислом словами.

Тато й ... – то батьки.

... й син – то діти.

Батьки й діти – то ... .

Дідусі, бабусі, батьки, діти – то ... .

Для довідок: мама, родина, дочка, сім’я.

Відповідаємо

Які перші слова вимовляє дитина? Чому?

Кому ви насамперед розповідаєте про свої негаразди? З ким ви ділитесь радістю?

Ви на уроці отримали 2 бали. Що на це скажуть батьки?

Чи допомагаєте ви своїй мамі?

У чому проявляється ваша любов до матері?

Практикуємося

. Опишіть свою маму за планом:

а) зовнішність;

б) статура;

в) риси характеру;

г) смаки;

г) улюблене заняття.

Загадка

Підійшла одна людина до другої і каже:

„Ти мені син, а я тобі не батько”. Хто вона?

Р.К. 1.

Переказуємо

Оповідання схвильованої Ганки

Ой, як я люблю свою матуську! Я її так люблю, що аж серденько мені розірветься. Ну, які вони хороші, ці наші сіроока ненька! Які в них тихі, ласкаві очі, яке в них ніжне, м'яке волосся! Іноді дивишся на них і думаєш: „Очі ваші, матусенько, подібні до весняного неба, – до того неба, коли сонечко обгортають легко-димчасті хмарки, і вони наче в сірому серпанку. Волосся ваше, наша голубонько, як каштановий пушок. Дайте я ще раз поцілую вас!”

Але я й ... всю їх люблю! Люблю й їхній трохи задерикуватий носик, люблю і їхні довгі пальчики, я люблю навіть їхню верхню одіж і особливо цю їхню завжди біленьку сорочку з помережаним комірцем. Іноді заплющиш очі, і здається, що моїй матусі не тридцять років, а дуже-дуже небагато, і вони зовсім дівчинка, і не мати вони мені, а старша сестра ... Ой! Як я люблю свою матуську!

(М. Хвильовий*)

Коментар

Хвильовий Микола Григорович (1893 – 1933) – український письменник, автор віршів, роману „Вальдшнепи”, новел (зб. „Сині етюди”).

Тренуємося

- . Знайдіть свідчення того, що текст був написаний не сучасним письменником.
- . Перекажіть текст дещо його осучаснивши.

Читаємо

Мама

Ти стежив за матір'ю — як ступає по підлозі, як осміхається, як тримає вже посічену сивиною голову... Але найчастіше, мабуть, твій зір ловив її проворні руки, Навіть тоді, коли не мали ніякого діла, материні руки не зоставалися в абсолютному спокої, вони легенько ворушилися, як ворущаться під водою стебла водяних лілій від ледь чутної течії. То, траплялось, вони двома птицями, що творили спільний політ, летіли поперед матері, наче ваблячи, закликаючи її до польоту!

І невсипно працювали. Жодної хвилики не відаючи відпочинку, материні руки знаходили роботу. Вони владарювали на при'пичку*, в печі, на ко'мині*, на ми'снику*... Так багато в житті переробивши, вони не зупинялись, не могли зупинитись, а постійно *священнодіяли*.

Не було, либонь, такого, чого б вони не вміли! Уранці вмивали її смагляве обличчя, тягнули воду з криниці, несли відро до хати, ставили на лаві; брали дрівцята, розпалювали вогонь, чистили картоплю, сипали в горщик, заливали водою, солили, рогачем* сунули в піч ближче до вогню; обіймали, голубили, пестили.

Начебто весь світ постійно потребував уваги й роботи материних рук. І, мабуть, уві сні руки теж не впокоювались ні на мить, а мали й тоді щось таки робити.

І завжди пахли чимось... Чи свіжовипраною й щойно випрасуваною білизною; або пшеничним борошном і гарячим хлібом, а то кропом, і петрушкою, і терпким гудинням огірків; або яблуками, грушами і медом — у Спасівку, а то просто вітряним осіннім полем, або шпарким морозцем і снігом, або першими весняними бруньками.

Десь поїхавши, тримав у пам'яті образ матері. І образ її рук, яким судилась вічна, невсипуща робота. І згадувалися запахи, які, либонь, вони збирали так, як бджілка збирає по квітах найрізноманітніший мед.

А ще її очі... У материнському погляді не було ні фальші, ні лукавості, ні хитрування. Очі її, постійно освітлені зсередини м'яким живим сяйвом, були наче видимим, предметним вираженням її душі. Це погляд самої щирості, самого добра, самої зичливості. І навіть тоді, коли мати гнівалася чи просто боліло їй,— однаково ні щирість, ні доброта не пропадали остаточно з її погляду. Материнський погляд був начебто сповнений якоїсь цілющості. Він проникався тим здоров'ям, яке передавалось на відстань, передавалось тобі — і ти відчував, як, дякуючи матері, дужчаєш, стаєш певний себе. І завжди ти відчував оту чарівливу цільність її материнського погляду.

(За Є. Гуцалом)

Коментар

При'пічок – горизонтальна площина перед челюстями печі під комином.

Ко'мин – передня частина димоходу печі.

Ми'сник – полиця, на якій розміщували різноманітний посуд.

Рогач – довгий дерев'яний держак з двома металевими заокругленнями на кінці, яким беруть горщики.

Тренуємося

. Випишіть з тексту епітети-означення до слів *руки* та *очі*. Поширте ці ряди своїми прикладами.

. Поцікавтеся в однокласника про значення виділеного слова. Чи задовольнило вас пояснення? Чи звернув він увагу на склад слова?

. Доберіть з тексту антоніми до слова *лінуватися*.

. Випишіть з тексту дієслова пов'язані зі словом *руки*. Перекажіть другий і третій абзаци, користуючись записаним.

. Знайдіть у тексті порівняння. Чому автор використовує саме їх?

. Розкажіть про почуття письменника, коли він описує матір. Які почуття вас охоплюють при цьому?

. Укажіть у тексті дві змістові частини. Про що вони. Визначте їх тему і основну думку.

Практикуємося

. Заповніть схему-опис вашої мами.

Обличчя – ...

Посмішка – ...

Руки – ...

Стан – ...

Душа – ...

. Опишіть очі вашої мами. Чи вмієте ви бачити в них радість, хвилювання, смуток? Можете скористатися нашим текстом.

Читаємо

Ви не думайте, я тата дуже люблю, хоча він у нас таки упертий, або, як він сам про себе говорить, “абсолютно принципіальний” чоловік. Раз сказав, то хай тут каміння з неба падає, а буде так. Сказав — як зав'язав.

І ото він пообіцяв мені, що *гульні* не буде, то не сумнівайтесь — ніколи було й угору глянути.

Щоранку він задавав мені таку “нагрузочку” на день, що добрий наймит би не впорався. І я трудився, аж дим ішов.

Мати мене, звичайно, жаліла і, коли батька не було, завжди поспішала сказати: “Відпочинь, синку, погуляй!” Але гордість моя не дозволяла мені слухатись її. Я знав, що якби тато довідався, він би тільки скривився презирливо і сказав: “Мамій нещасний!” А це було гірше, ніж сто потиличників.

І я трудився.

Я не кажу вже, що я робив те, що треба було робити: чистив свинарник, рубав дрова, порався в саду і на городі.

Але здебільшого я виконував роботу, на мій погляд, нікому не потрібну, роботу, яку батько просто вигадував для мене. Наприклад, копав *здоровенцецьку* яму та сміття. Нащо? Бач, спеціальна яма знадобилася.

Або — паркан із штахетів на межі нашого городу з сусідським. Ніколи там паркану не було. Мовляв, щоб кури в сусідський город у шкоду не лазили. Сміх! Лазили й будуть лазити — на те вони й кури. І ніякі їм штахети не завадять.

Я знаю, просто це називається — трудове виховання.

І чого оті дорослі так люблять виховувати! Тільки клопоту завдають Ніби я сам не розумію, що погано, а що добре, що треба робити, а чого не слід! Прекрасно розумію.

(Вс. Нестайко)

Коментар

Принципо'вий – людина, яка дотримується твердих переконань і поглядів на світ.

Тренуємося

. Поясніть сусідові по парті значення слова з коментаря.

. Утворіть словосполучення з поданих в колонках слів.

Чистити	яма
Рубати	свинарник
Поратися	дрова
Копати	(в, на) сад, город

. Замініть слова в дужках синонімами. Поцікавтеся в сусіда по парті, які слова він дібрав.

Дуже (люблю), мати (жаліла), тато (довідався), я (трудився), (вигадував) для мене.

. Охарактеризуйте батька оповідача, користуючись текстом і поданими словосполученнями.

Бути наполегливим, любити порядок, привчати до праці, піклуватися про сина, правильно виховувати.

. Поцікавтеся в однокласника значенням фразеологізмів у тексті. Чи задовольнило вас пояснення? Може, порадите йому звернутися до словника?

. Подумайте, у чому полягає особливість виділених слів. Доберіть до них синоніми.

. Придумайте до тексту заголовки.

. Використовуючи текст, укладіть діалог і розіграйте його.

Практикуємося

. Заперечте або погодьтеся з думкою оповідача про неважливість роботи, яку він виконує.

. Інсценізуйте текст, уявивши себе героєм твору.

. Розкажіть власну коротеньку історію (можна гумористичну) про трудове виховання.

Загадка

З ним шпаківню ми будуєм,
З ним все в домі ремонтуєм.
З ним нічого не боюсь.
Хто він? Звісно мій ...
Р.К. 2.

Читаємо

Втрачений день

У одного батька троє синів – маленьких хлоп'ят. Увечері батько запитує хлопчиків:

- Розкажіть, як ви сьогодні прожили день.
- Юрко відповів:
  - Я сьогодні посадив дерево.
- Батько сказав:
  - Ти сьогодні добре прожив день.
- Микола відповів:
  - Я сьогодні зайчика намалював.
  - Ти теж добре прожив день, – сказав батько.
- Петрик відповів:
  - Я сьогодні... в м'яча грав... і морозиво з'їв...
  - У тебе сьогодні втрачений день, – сказав батько.

(В. Сухомлинський)

Тренуємося

- . Поміркуйте, чому батько сказав Петрику: „У тебе сьогодні втрачений день”?
- . Яка основна думка тексту?
- . Інсценізуйте текст, доречно використовуючи міміку й жести.

Практикуємося

- . Розкажіть, як ви прожили вчорашній день. Чим він вам запам'ятався?

Посміхніться!

Мій тато

Батько та мати поїхали з дому, а Данилко, лишившись на господарстві, до школи не пішов.

Раптом телефонний дзвінок... Данилко впізнав по голосу свою вчительку:

- Чому сьогодні Данилко не прийшов до школи?
- Тому що він захворів.
- А хто це розмовляє зі мною?
- Мій тато...

Практикуємося

- . Напишіть коротку історію на тему: „Сам удома”, використовуючи подані словосполучення.

Лежати досхочу, комп'ютерні ігри, їсти чіпси, пити кока-колу, ходити на голові, доросле життя, вільний час, сам собі хазяїн.

Пишемо диктант

З раннього дитинства тато й мама піклуються про доню. Мама вчить її одягатися, готувати, піклуватися, любити. І якщо мама не зможе чогось навчити, донька легко зрозуміє все сама. Тато має надати сенс маминому навчанню. Він пояснює донечці, яке призначення жінки, хто повинен готувати, що значить любити. У стосунках із батьком дівчина вчиться бути жінкою. Батько повинен любити дочку широко. Неважливо, у чому проявляється ця любов. Достатньо присутності батька, його уваги, турботи, захисту. Потім, коли дочка підросте, вона в свою чергу стане піклуватися про батьків. На такому кругообігу добра і любові між батьками і дітьми тримається світ.

(З календаря)

Читаємо

Вечір. Діти вже напилися чаю й *гуляють*; старше, хлопчик років шести, сидить *доли* біля шафи й уважно будує з *цурпалочків* хату. Меншу, *по другій весні дівчинку*, забавляє нянька, показуючи, як сорока варила дітям кашу. За столом, ближче до лампи, що скрізь молочне скло розливає м'яке світло по хаті, сидить із шитвом мати. Вона рада, що діти втихомирилися. Ой, ті діти! Двоє їх, а такий галас справляють, що аж голова паморочиться. Але тепер тихо.

(За М. Коцюбинський)

Тренуємося

. Спробуйте пояснити значення виділених слів. Чим викликані труднощі? При потребі зверніться за допомогою до вчителя.

. Подані слова розподіліть на тематичні групи.

Немовля, дід, похилі літа, підліток, юність, малюк, дитина, молодість, жінка, дівча, отрочество, чоловік, хлопець, зрілість, баба, малоліття.

Період життя людини	Назва людини з погляду її віку
Похилі літа	Немовля

. Виправте помилки в реченнях грамотія. Як ви думаєте, чому він їх припустився?

1. Мати устала від роботи.
2. Маля так орало, що всі позбігалися.
3. Вона така вродлива, що аж неприємно.
4. Мій братик любить кашу з арбуза.

Практикуємося

. Спробуємо пофантазувати стосовно того, що передувало опису і що буде потім.

Сюди повертаємось знову і знов
Увага, турбота, любов.
Куди б ти не їхав, не йшов,
Із мандрів далеких і плавань –
Тебе тут завжди пам'ятають,
Сім'я – це пристань і гавань.
На тебе постійно чекають:
Тут вічно панує любов.

(З кн. „Джерельце”)

. Переставте рядки вірша так, щоб перший рядок римувався з третім, другий – з четвертим, п'ятий – з шостим, шостий – з восьмим і запишіть.

Підказка. Якщо ви правильно виконаєте завдання, то перші букви кожного рядка мають таку послідовність: С С І Т Т К Н У.

. Вивчіть вірш напам'ять.

Радимо запам'ятати!

*Формули знайомства
без посередника*

Я хочу з вами (тобою)
познайомитись.
Я хотів би з вами (тобою)
познайомитись.
Давай (-те) знайомитись.
Дозвольте з вами познайомитися.
Мене звати ...
Моє прізвище ...
Як вас (тебе) звати?

*Формули знайомства
з посередником*

Познайомтесь, будь ласка.
Знайомтесь.
Дозвольте познайомити вас.
Я хотів би познайомити вас.
Я хочу представити вам ...

Діалог

А.

Оксана: Привіт Наталочко! Як справи?

Наталка: Привіт Оксанко! У мене все гаразд. Я хочу тебе запросити до нас на вечерю. Прийдеш?

Оксана: З радістю! Тільки розкажи мені про своїх батьків. Як їх звати, ким вони працюють? Бо я боюся здатися їм нечемною.

Наталка: Мою мама звати теж Наталею. Вона працює кухарем у шкільній їдальні, а мого татка звати Станіслав. Він працює механіком. Не хвилюйся, у мене гарні батьки. Ти швидко з ними знайдеш спільну мову.

Оксана: А ти одна в сім'ї?

Наталка: Ні. У мене є молодший брат Сергій. Ми будемо тебе чекати о сімнадцятій сьогодні ввечері. До зустрічі!

Оксана: До вечора!

Б.

Андрій: Привіт! Як тебе звати?

Семен: Привіт! Мене звати Семен. А тебе?

Андрій: Я – Андрій. Ти перший раз відпочиваєш у цьому таборі?

Семен: Так! Я з Харкова, а ти звідки?

Андрій: Я теж з Харкова. У якій ти школі навчаєшся? Я – в 56.

Семен: А я – в 84. Ти теж у п'ятому класі?

Андрій: Так! Перейшов до шостого. Я бачу, ти привіз із собою гітару? Умієш грати?

Семен: Ходжу на гурток. Ніколи з нею не розлучаюся. А ти чим захоплюєшся?

Андрій: Сучасними танцями. Ми разом з партнеркою сюди приїхали.

Семен: Ну, тепер інші загони хай тримаються! Ми такого життя покажемо на змаганнях! У нас уже готовий колектив!

. Дізнайтеся у вашого однокласника інформацію про нього та його родину й заповніть анкету.

Прізвище:	Сім'я	
Ім'я:	Мати	Батько
По батькові:	Прізвище:	
Вік:	Ім'я:	
Де навчається:	Вік:	
Склад сім'ї:	Професія:	
Адреса:	Діти:	
Телефон:	Ім'я:	
Громадянство:	Громадянство:	
Хобі:	Хобі:	

. Представте свого однокласника та членів його сім'ї класу, скориставшись виразами з рубрики „Радимо запам'ятати”.

Гра!

Хто перший!

Загадайте когось із класу і представте, не називаючи імені. Хто перший відгадає, той загадує наступного.

Переказуємо

І схожі, і різні

Приїхали до діда в село троє внуків. Старший, Микита, в другий клас перейшов, середній, Гоша, в школу восени піде, наймолодший, Тимко, ще дитсадівський. От приїхали вони, а дід їм каже:

- Давайте, хлоп'ята, знайомитися.
- А хіба ми не знайомі? – запитав молодший, Тимко. - Ви ж наш дідусь, а ми ваші онуки.
- Цього мало, - відповів дід, - для першого знайомства сідайте за стіл, будемо обідати.

Микита, Гоша і Тимко сіли за стіл, і дід подав їм миску борщу. Молодший, Тимко їсть, аж за вухами лящить, - хай дід бачить, який він дужий. Гоша їсть, оглядаючись, побоюється, чи не прийме його дід за ненажеру. Микита їсть наче й небагато, але вибирає найбільші й найжирніші шматки м'яса. Поїли хлоп'ята спочатку борщу, потім взяли за сковороду зі смаженою картоплею, запили обід молоком.

Пообідали й піднялися з-за столу.

Микита нічого не сказав – побіг на вулицю, там вже хлопці в жмурки грали.

Гоша подякував, але, побачивши біля себе крихти, потайки, щоб не помітив дід, змахнув їх на підлогу й поспішив за старшим братом.

Лише Тимко залишився в хаті. Спочатку він допоміг діду прибрати зі столу посуд, потім змів крихти, що залишилися на столі, і висипав їх пташкам, які щебетали за вікном.

- Ось ми й познайомилися, - сказав дід, роздивляючись свого меншенького внука. Три брати, а зовсім різні!

- А всі кажуть, що ми в маму, один на одного схожі.

- Схожі, а різні. Микита думає тільки про себе. Ні, щоб за собою прибрати, - пообідав і на вулицю. Гоша – той знає: треба прибрати за собою, але хитрує – змахнув нишком крихти і тільки його бачили! А ось ти і мені допоміг, та ще й про пташок подбав: якщо сам ситий, то й їх треба нагодувати... А ще є в тебе повага до хліба! Не смітиш ним даремно! Виходить, хоч і схожі – та різні...

- А я ж бо думав, ви хочете знати, хто з нас краще їсть... От і старався... Мене і вдома вмовляти не треба.

- Щодо цього, - розсміявся дід, - всі ви молодці. Порожню ложку з миски не потягнете, повз рот не пронесете.

(М. Жестьов)

Тренуємося

- . До якого стилю мовлення належить даний текст? Свою думку аргументуйте.
- . Випишіть з тексту слова, вирази і речення, що характеризують Микиту, потім Гошу і в кінці Тимка. Розкажіть про трьох братів за допомогою зроблених записів.
- Зразок.* Микита – старший, у другий клас перейшов, ...
- . Поставте по тексту один одному питання. Уважно вислухайте відповідь, при потребі доповніть.

Практикуємося

- . Що ви можете сказати про характер дідуся? Укажіть, в яких рядках передана його глибока мудрість. Поясніть, як ви розумієте ці слова.
- . Напишіть невелику розповідь на тему „Канікули в селі”, використовуючи подані словосполучення.
- Кожного ранку, аромати степу, веселі вечори, ловити рибу, допомагати бабусі (дідусеві), збирати ягоди, кататися на велосипеді, смачні пироги, радість щодня.

Посміхніться!

Розумний онук

- Бабуню, ходімо на гірку покатаємось!
- Сьогодні холодно, Васильку.
- А ти будеш санчата на гірку звозити й зігрієшся.

Загадка

Ішли син з батьком та дід з внуком. Скільки їх?
Р.К. 3.

Переказуємо

Спілкування в сім'ї

Уранці всі поспішають: часу *обмаль*. Хтось із ваших рідних, може, сьогодні не виспався або йому недобре, хтось має вийти з дому раніше, ніж звичайно, і тому нервує, поспішаючи. Мати чи бабуся *забарилися* із сніданком, а треба вже йти. Коротко кажучи, ситуацій, щоб зірватися *невитриманим* словом, може бути виникнути *безліч*.

Звісна річ, чим *ближча* нам людина, тим простіші з нею стосунки: матері, батькові й навіть бабусі чи дідусеві ми часто говоримо „ти”. Однак це аж ніяк не означає, що у родинних стосунках увічливість не обов'язкова, навпаки.

Справді *вихована* людина, яка поважає і самого себе, і близьких, не зриватиме зла на них, не демонструватиме свого поганого настрою в колі сім'ї. Саме в сім'ї, серед рідних, де нам легше вибачають, *виразніше* видно, які ми насправді. Отже, звичні слова „дякую”, „перепрошую”, „на добраніч”, „добрий ранок”, які ми *не забуваємо* в спілкуванні зі сторонніми, *незамінні* для вжитку в сім'ї.

У сім'ї, у постійному спілкуванні з близькими ми *дістаємо* перші уроки такого *потрібного* в житті вміння, як співпереживання*. Чи вмiєте ви вловити настрої матері, батька, бабусі, брата чи сестри? Не просто – хороший чи поганий, а найменші нюа'нси*: радість, що спалахнула в очах, подавлену образу, приховану посмішку. Психологи вважають, що здатність до співпереживання, співчуття* починається від вміння уявити, що відчуває інша людина, вміння сприймати біль і чужу радість як власні. У ці хвилини ми стаємо душевно тоншими, добрішими. Цього можна й треба навчатися!

(М. Лемберська)

Коментар

Співпереживання – здатність співчувати іншому, разом з ним переживати його душевний стан.

Співчуття – чуйне, співчутливе ставлення до переживань і негараздів інших. Схвальне, доброзичливе ставлення до інших.

Нюа'нс (з фр. nuance) – відтінок, ледве помітний перехід (у звуках, фарбах, у судженнях).

Тренуємося

. Працюйте в парах. Ви пояснюєте сусідові по парті значення слів з коментаря, а він придумує з ними словосполучення.

. Доберіть синоніми до виділених слів і запишіть їх.

. Прочитайте вірш. Чи відповідає він змісту тексту?

Чарівні слова

До всіх сердець, як до дверей,
є ключики малі.

Їх кожен легко підбере,
якщо йому не лінь.

Ти, друже, мусиш знати їх,
запам'ятать не важко:

маленькі ключики твої –
„Спасибі!” і „Будь ласка!”

(З кн. „Веснянка”)

. Вивчіть вірш напам'ять.

Радимо запам'ятати!

Співпереживати (з ким-небудь) –

Співчувати (кому-небудь) –

. Складіть простий план до тексту. Перекажіть його.

Радимо запам'ятати!

Веселий

Сумний

Чудовий

Робочий

Святковий

Творчий

. Доповніть рубрику „Радимо запам'ятати” своїми прикладами.

Практикуємося

. Уявіть, ви отримали один бал на уроці. Повернувшись додому, вас з усмішкою на обличчі зустрічає мама (тато, бабуся, дідусь) й запитує про сьогоднішній день. Що ви їй (йому) відповісте? Яким тоном?

. Спробуйте показати такі моменти: радість, що спалахнула в очах, подавлену образу, приховану усмішку.

Р.К. 1. Мама.

Р.К. 2. Татусь.

Р.К. 3. Троє.

Читаємо

Род

Високо в небесах, вище сивої хмари і вище синьої хмари, возсідав бог Род. Він був могутній і величний, бо він був бог над богами і над людьми. З довжелезною білою бородою, у високій князівській шапці, високочолий і задумливий – він завжди був у клопотах, завжди в турботах. Його чотири обличчя були звернені водночас в усі чотири сторони світу, щоб за всім доглянути, за всім додивитися, що усюди дати раду і навести лад.

Йому підкорялися усі три царства – і наземне, і підземне, і небесне. Йому підкорялися стихії – сонце, і вітер, і дощ, і гроза, і вода, і вогонь. Йому підкорялося все живе і мертво, тілесне і безтілесне. Бо він – творець і повелитель, перший і головний серед богів.

Його могутність і владу насамперед визнавали боги'ні-ро'жаниці Лада й Леля, повсюдно супроводжуючи Рода і слухняно виконуючи всі його повеління. Втім, ніхто не смів перечити верховному владиці, адже всі його вчинки – мудрі, безпомилкові, вони спрямовані на благо і тільки на благо.

Родові приносили багаті жертви різні племена: і дулі'би*, і древля'ни*, і сіверя'ни*, і поля'ни*. Повсюдно на високих місцях стояли дерев'яні, а подекуди і кам'яні зображення великого чотириликого бога. А найбільше, найзнаменитіше святилище Рода було у володіннях русів, на високому березі річки Рось, притоці Дніпра. Із усього слов'янського світу сюди приїжджали вклонитися всесильному божеству і випросити його благословення, а то й підтримку в тій чи іншій справі. Саме від святилища й місто одержало промовисту назву: Родня. А плем'я русів було улюбленцем у Рода, він незмінно дарував цьому племені врожаї, перемоги та всіляке благополуччя. І ще надарував слів, які стали головними у мові слов'ян: „родина”, „рід”, „нарід”, „природа”, „урожай”, „родовище” та інші – усі вони в основі своїй пов'язані з поняттям народження, плодючості. Від нього і божественних супутниць – Ладу й Лелю – названо „рожаницями”.

(Є. Шморгун)

Коментар

Дулі'би – плем'я слов'ян, що виникло в VI столітті на території Волині й правобережного Лісостепу. Їхній племінний центр – городище Зимно – був одним з найрозвинутіших у слов'янському світі.

Древля'ни – плем'я слов'ян, яке займало лісову зону північного Правобережжя майже до Дніпра. Племінним центром древлян був Іскоростень.

Сіверя'ни заселяли лівобережні землі в басейнах Десни, Сейму, Псла і Ворскли. Головними містами сіверян були Новгород-Сіверський та Переяслав.

Поля'ни жили в середньому Подніпров'ї. Вони першими із слов'ян стали називатися русами, а їхня земля з центром у Києві стала ядром держави Київська Русь.

Тренуємося

. Працюйте в парах. Поясніть сусідові по парті значення слів з коментаря, а він нехай складе з ними речення.

. Випишіть із тексту слова, які „надарував” нам бог Род. Можливо, ви вкажете серед них ті, що зберегли корінь *род / рід*, і ті, що його частково втратили?

. Знайдіть у тексті абзац, де говориться про Рода як повелителя, прочитайте його.

. Поставте по тексту один одному питання. Уважно вислухайте відповідь і при потребі доповніть.

. Переставте слова в рядках так, щоб перший римувався з другим, а третій – з четвертим. Прочитайте побажання-здраницю, і по пам'яті запишіть.

*Ой, родину, вип'ємо
Щоб родило жито нам,
Щоб овес ще й житечко,
Щоб зібрався увесь рід.*

Практикуємось

- . Визначте основну думку тексту.
- . Перекажіть текст від імені Рода.

Читаємо

Радість у хаті

Так, саме з *радістю чекають*, як правило, народження дитини. Аякже – підмога в сім'ї, надія на старість. Тому й не дивно, що з цією подією пов'язано чимало звичаїв, обрядів.

У дні перед *народженням дитини* батько запалював свічку, наближався до вікна і, дивлячись на вогник, молився: „У вогні – тепло й чистота, сила та мудрість. І я схилию голову перед Тобою. Буду навіки вдячний Тобі, коли обережеш здоров'я дитини моєї, а дитя наділиш могутністю Своєю. Гори, вогню, ясно! Хай світ Твій буде кра'сен!”

На восьмий день дитину несли до священика – „щоб ім'я дитяті наректи”.

Хрестини – на сороковий день від народження. Вперше *купали дитя* в четвер чи неділю. Як правило, у дерев'яних ночвах з травами, що зібрані на Івана Купала* до схід сонця. Коли ж після купання одягали, неодмінно били сорочку об одвірок – на здоров'я. Для хлопчиків у воду під час купання кидали листя дуба, клена, хвою, звіробій. Для дівчаток же додавали листя яблуні, калини, вишні, квіти романцю, материнки. Зілля зберігали у хаті за сволоком.

Особливо ж урочисто *проводили купання* напередодні Покро'ви* – у день зцілення дітей. Тому й готувалися заздалегідь.

Минає рік дитині – це час пострижин. Вистрижене волосся ховали. Коли ж виповнювалося три роки, показували пострижину дитині. „Чие?” – запитували. Як скаже, що якоїсь тварини – господарем буде. Як скаже, що волосся людське, – мудрою виросте.

(З журналу)

Коментар

Івана Купала – дохристиянське свято на Русі в ніч з шостого на сьоме липня.

Покро'ва – православне свято, яке припадає на 14 жовтня. Повна назва – Покрова пресвятої Богородиці. Покрова здавна шанована серед козаків і є їхньою захисницею та покровителькою. Після Покрови починалися весілля на Україні.

Тренуємося

. Запам'ятайте написання слова *священик*. Складіть з цим словом речення і запишіть.

. Поміркуйте, чому слова *Тобою, Тобі, Своєю, Твій* написані з великої букви? До кого звертається батько в молитві?

. Поясніть своєму сусідові по партії значення обряду *хрестин* і *пострижин*.

. Продовжіть думку, щоб вона відповідала змістові тексту.

1. У дні перед народженням дитини ...
2. На восьмий день дитину ...
3. На сороковий день були ...
4. Через рік були ...

. Як ви гадаєте, чому хлопчиків купають в листі дуба, клена, хвої, звіробою, а дівчаток – в листі яблуні, калини, вишні, квітах романцю, материнки?

. Коли відзначаємо свято Івана Купала? Розкажіть, що ви знаєте, можливо, чули від батьків про це свято.

. До якого стилю мовлення (науковий, публіцистичний, офіційно-діловий, художній, розмовний) належить даний текст?

Практикуємося

. Як ви думаєте, чому цей текст має саме такий заголовок?

. Використовуючи виділені в тексті слова та словосполучення і спогади ваших рідних, напишіть невелику розповідь про своє народження й перші дні на землі.

Загадка

Де найкраще в світ ліжко?

Де ходили босі ніжки?

Де живе дитяча казка

І матусі щира ласка?

Р.К. 1.

Пишемо диктант

А.

Ми переступаємо поріг старої сільської хати. Перед нами лежить на полиці домашній посуд: глечики, горшки, миски, дерев'яні ложки. Біля печі стоять рогачі. Лави, столи, скриню застеляли домотканим полотном. У скрині зберігали *по'саг** для дочки та святковий одяг. До *сво'локу** на стелі вішали *же'рдки** для буденного одягу, рядна. Над килимом прикріплювали колиску. У народі був звичай: колиску не викидали доти, доки люди не покидали хату. Робили колиску з клена, ясена, щоб діти були дружними та співучими. Коли в родині підростали дівчата, бабусі й матері готували їм *посаг*. Це були вишиті сорочки та рушники.

(В.Скуратівський)

Коментар

Сво'лок – довга обстругана колода, що підтримує стелю.

Же'рдка – палиці з довгого тонкого стовбура дерева.

По'саг – майно, яке давали нареченій її батьки для подружнього життя їх доньки.

Інсценізуємо

Як же все це було без мене?

Яринці минуло сім років. Завтра їй іти до школи. Відкрила мама шафу, виклала всі платтячка Яринчині, приміряє, думає, яке одягти доньці на шкільне свято. Побачила Яринка серед викладеного одягу маленьку-маленьку сорочечку – трошки більшу від маминої руки й трошки меншу від таткової.

– Це ж твоя перша сорочечка, – сказала мама.

Яринка *сплеснула руками*:

– А чи довго ж я була така маленька?

- Ні, не довго, з тиждень.
  - Перед цим тебе не було.
- Дівчинка дивилась на маму *широко відкритими очима*.
- Як же це так – мене не було?.. А все довкола – дерева, квіти, кішка, голуби – все це було?
  - Це все було.
  - Як же все це було без мене?
- Мати мовчала. Яринка думала.

(В. Сухомлинський)

Тренуємося

- . Покажіть це жестом і мімікою виділені в тексті вирази.
- . Інсценізуйте текст.

Практикуємося

- . Яке пояснення ви б дали Яринці на місці мами?
- . Які асоціації виникають у вас із словом *дитинство*? Порівняйте свої спостереження із спостереженнями своїх друзів. Запишіть слова-асоціації в дві колонки.

Типові	Власні

- . Розкажіть про своє життя до школи, використовуючи словосполучення: був маленьким, перші кроки, перше слово, дитячий садок, улюблене заняття, мої перші мрії, веселе життя, люблю пустощі.

Читаємо

Свята Вечеря

На Різдво в Україні особливо старанно готувалися до Святої Вечері. Це була спільна вечеря всієї родини. Вірили: у цей вечір збираються душі померлих родичів. Щоб умилостивити їх, ставили кутю*, узвар* на вікна, молилися за упокій рідних та близьких.

На Україні діти носили вечерю. Онуки – до баби й діда, племінники – до тітки й дядька, хрещеники – хрещених (хресних) батьків. Заносячи вечерю, люди ніби намагалися приєднати живих членів роду до спільної святвечірньої трапези*.

Звичай цей відбувається так. Діти, найчастіше хлопчик з дівчинкою, йдуть до баби й діда з вузликом. Постукають у двері, переступлять поріг, хлопчина скине шапку і говорить:

„Добрий вечір, зі Святим Вечором будьте здорові! Просили тато й мама і ми вас просимо на вечерю – нате вам вечерю!”

Баба візьме з дитячих рук вузлик, роздягне своїх онуків. Потім посадить за стіл, частуючи солодкою кутею чи медяниками*. Дід звичайно наділить їх горіхами, дасть по кілька дрібних монет. Потім баба загорне їм у вузлик свій калач, кілька пиріжків чи вареників – обміняє вечерю.

На Гуцульщині та на Покут'тті заможніші га'зди* носили вечерю до бідніших. Цей звичай був пов'язаний зі спомином про померлих родичів.

(За О. Воропаєм)

Коментар

Кутя – обрядова каша з ячмінних або пшеничних зерен, уживана із солодкою підливою напередодні Різдва.

Узвар – солодкий відвар із сушених фруктів, що готувався напередодні Різдва й Водохрещення як обрядова страва.

Тра'пеза – загальний стіл для прийняття їжі в монастирі.

Медяники – медові коржики.

Га'зда (діал.) – хазяїн.

Тренуємося

. Працюйте в парах. Ви називаєте слово з коментаря, а ваш сусід по парті подає його тлумачення.

. Продикуйте сусідові по парі слова *Свята Вечеря, Різдво, Святий Вечір, Покуття, газда*. Потім самі запишіть їх по пам'яті. Обміняйтеся зошитами для перевірки.

. Про що свідчить факт, що українці споконвіку шанували пам'ять про померлих, дбали про єдність і неперервність роду та родоводу?

Практикуємося

. Розкажіть, як святкують Різдво у вашому селі чи місті?

. Як ви святкуєте Різдво в своїй родині? Розкажіть про підготовку до свята у вашій родині.

. Уявіть, що ви хочете поїхати на Святвечір до дідуся та бабусі, а мама з татом планують відпочинок у горах. Переконайте батьків поїхати до бабусі та дідуся. Цікаво, яким буде ваш основний аргумент?

Пишемо диктант

Б.

Для мене Різдво – це насамперед родинне свято. Тихе, чарівне, прикрашене міриадами блискіток і наповнене ароматами*. Раніше я ніколи не звертала уваги на те, як пахнуть свята. А нещодавно почала прислухатися до свого носа й збагнула, що кожне свято має свій неповторний запах... І саме цей серпанок дивовижних ароматів створює для кожного речі, які оточують нас. Відомо, що людина найшвидше звикає саме до запахів. А ще відомо, що аромати впливають на нас навіть тоді, коли ми цього не помічаємо. Мені ще з дитинства запам'яталися торт і свічки – так пахне для мене день народження. Усяке весілля чи доросле застілля пахне ковбасою й салатами... А чим пахне Різдво?

(З журналу)

Коментар

Аромат – приємний запах.

Радимо запам'ятати!

Державні та релігійні свята

Новий рік – 1 січня.

Різдво Христове – 7 січня.

Міжнародний жіночий день – 8 березня.

Пасха (Великдень) – святкується за релігійним календарем.

День міжнародної солідарності трудящих – 1 і 2 травня.

День Перемоги – 9 травня.

Трійця – святкується за релігійним календарем.

День Конституції України – 28 червня.
День Незалежності України – 24 серпня.

. Укажіть в рубриці „Радимо запам’ятати” спочатку релігійні, а потім державні свята.

. Прочитайте колядку. Про що йдеться в колядках? Кого в них славлять? Які колядки знаєте ви?

Нова радість стала

Нова радість стала, яка не бувала:
Над вертепом звізда ясна світлом засіяла.
Де Христос родився, з Діви воплотився,
Як чоловік пеленами, убого повився.
Ангели співають, славу й честь звіщають,
На небі і на землі мир проповідують.
Давид виграє, в гуслі ударяє,
Чудно, дивно і предивно Бога вихваляє.
І ми те співаймо, Христа прославляймо,
Із Марії рожденного смиренно благаймо:
— Просим тебе, Царю, небесний владарю,
Даруй літа щасливії сего дому господарю.
Даруй господарю, даруй господині,
Даруй літа щасливії нашій славній Україні.

Практикуємося

. Розкажіть про традиції святкування Різдва в Україні.
. Які асоціації у вас викликає Різдво (зорові, слухові, смакові).

Загадка

Загадаю загадку,
Перекину через хатку;
Пішла загадка в похід,
А вернулася через рік.
Р.К. 2.

Р.К. 1. У рідному домі.

Р.К. 2. Колядка.

Читаємо

Зараз важко сказати, коли виникла професія перекладача й хто кому що якою мовою вперше тлумачив, але зазвичай у відповідь на таке питання кажуть, що в Єгипті знайдено написи, зроблені двома мовами, які датовані третім століттям до нашої ери. А в творах римського письменника Плі'нія* вже згадуються перекладачі. Зате, щоб описати всі теперішні різновиди професії перекладача й волової шкури не вистачило б. Серед них наукові (технічні) перекладачі*, перекладачі для радіо й телебачення, термінологи*, синхронні перекладачі* й такі, що перекладають на конференціях, судові перекладачі, сурдоперекладачі*, теоретики й викладачі перекладу та інші. Усіх, хто працює в цій галузі об'єднує спільне знаряддя праці – мова. Причому, не одна, а як мінімум дві. До того ж володіють вони ними досконало, а ще легко справляються зі стресовими ситуаціями. Перекладач – це завжди інтелігентна людина, ерудована, увічлива й коректна, з приємним тембром голосу, з почуттям власної гідності, просто, але зі смаком одягнена.

(З журналу)

Коментар

Плі'ній Молодший (Plinius Junior) – римський письменник. Автор збірки листів у 10 книгах і „Панегірика” імператору Траяну.

Наукові (технічні) перекладачі – фахівці зі спеціалізованого перекладу текстів з однієї мови на іншу.

Термінологи – спеціалісти з тлумачення та перекладу термінологічного апарату.

Синхронні перекладачі – спеціалісти з перекладу живого одночасного мовлення на іншу мову.

Сурдоперекладачі – спеціалісти з перекладу текстів або живого мовлення для людей з дефектами слуху специфічною невербальною мовою.

Тренуємося

. Працюйте в парах. Один називає слова з коментаря, а інший складає з ними речення.

. Випишіть слова і словосполучення, що вказують на розмаїття професії перекладача.

Радимо запам'ятати!

Працювати (де)	в офісі	на фабриці
	школі	фермі
	університеті	полі
	банку	
	магазині	
	аптеці	
	майстерні	

. Складіть з поданих слів доречні словосполучення.

Робити (що)	репортажі
виготовляти,	машини
виробляти,	деталі
створити	картини
	шедеври

. Поясніть значення слова *інтелігентний*. Кого можна вважати інтелігентною людиною? А ви інтелігентна людини? Свою думку обґрунтуйте.

. Дайте позитивну відповідь на запитання.

Зразок. Чи той перекладач інтелігентна людина? Так, той перекладач інтелігентна людина, бо (тому що, позаяк) він увічливий, ерудований і зі смаком одягнений.

Чи давно виникла професія перекладача? Так, ..., бо (тому що, позаяк).

Чи важлива професія перекладача? Так, ..., бо ... .

Чи повинен перекладач добре володіти кількома мовами? Так, ..., бо ... .

Чи потрібний для перекладача гарний тембр голосу? Так, ..., бо ... .

Чи важка робота у перекладача? Так, ..., бо ... .

Чи хотіли б ви бути перекладачем? Так, ..., бо ... .

. Визначте, до якого стилю мовлення належить даний текст (науковий, публіцистичний, офіційно-діловий, художній, розмовний). Свою думку аргументуйте.

Практикуємося

. Уявіть, що ви перекладач з англійської мови, та ще й літературний. Зробіть дослівний переклад вірша. Потім спробуйте подати його відповідний римований варіант українською мовою.

— Little mouse, little mouse,
Where is your house?
— Little cat, little cat,
I have no flat,
I am poor mouse,
I have no house.
— Little mouse, little mouse,
Come to my house.
— Little cat, little cat,
I can not do that,
You want to eat me.

. Уявіть, що ви працюєте перекладачем на телебаченні. Перекладіть рекламу з російської на українську мову.

Для чипсов „Люкс” продукты должны быть с большой буквы! Отборная картошка прожарена до хруста, со вкусом красной паприки, нежнейшего бекона. Чипсы „Люкс” – в восторге вся семья.

Посміхніться!

Якось вдома батьки завели розмову про майбутні професії. Оленка сказала, що хоче бути стюардесою.

— А чи знаєш ти, чим займається стюардеса? – запитали її.

— Стюардеса подає пасажирам їжу та напої, – відповіла дівчина, – а коли їм стає погано, вона виводить їх подихати свіжим повітрям.

Читаємо

Багато професій є на світі, та мною ушановуються перш за все ті, які сприяють єднанню людини й природи. До таких професій відношу професію лісника. На перший погляд лісник – звичайнісінька професія, та то тільки здається. Уявіть на хвилику таку ідилію.

Ви йдете лісовою стежкою. Тихо навкруги, спокійно. Лісове повітря сповнене пахощами різноманітних дерев і квітів. Дихаєш – і не надихаєшся. Ви заходите глибше до лісу – і перед вами розкривається казкова панорама. Ось стоять столітні *велети-дуби*, розкинувши своє лапате розложисте гілля. Навкруги виструнчилися *красуні-берізки*, похитуючи довгими косами. Вони такі стрункі й ніжні! Дикі кислиці та груші пропонують віддати вам виплекані сонечком щедрі плоди. А он виграють густим багрянцем горобини. Подалі тріпоче полохлива осика. Візерунчасті ясени та розлогі клени ведуть між собою тиху розмову.

Та бути лісником – це не тільки милуватись красою рослинного світу. Треба знати ліс, як свою домівку, необхідно слідкувати за всім, що є в лісі, й охороняти ці райські куточки землі, бо ліс – природне диво, важливий і незмінний елемент біосфери*, регулятор клімату*, постійно діючий фільтр* повітря. І стан лісу, безумовно залежить від *лісника-господаря*, який має знати кожне дерево, кожен кущик, кожен листочок, які дають нам життя.

Я сприймаю чарівний світ лісового розмаїття як джерело здоров'я, радості, духовного збагачення й вважаю своїм обов'язком оберігати ліс від вогню й бездумного винищення.

(З журналу)

Коментар

Біосфера – оболонка земної кори, в якій знаходяться живі організми.

Клімат – метеорологічні умови, властиві даній місцевості.

Фільтр – засіб для очищення рідин, газів тощо від непотрібних домішок.

Тренуємося

. За текстом поясніть значення слова *панорама*.

. Випишіть з тексту назви дерев. Подайте короткий словесний портрет кожного дерева.

Зразок. Дуб належить до найдовговічніших (живуть нерідко п'ятсот або й тисячу років) і найшановніших (є символом довголіття, мужності) дерев нашої флори. Старезні дуби нерідко увінчують пам'ять видатних людей.

. З виділеними словами складіть власні речення і продиктуйте їх сусідові по парті.

Перевірте його записи.

. Поясніть значення виразів: *уміти слухати ліс* та *уміти бачити ліс*.

. Поширте речення.

Ви йдете стежкою.

Повітря сповнене пахощами.

Дуби розкинули гілля.

Виструнчилися берези.

Виграють багрянцем горобини.

Ясени та клени ведуть розмову.

. Розкажіть про особливості роботи лісника. Доведіть її важливість.

. Доберіть до іменників чоловічого роду відповідники жіночого роду. Чи завжди це можливо? Яким чином, вживаючи дані слова, можна дізнатися, що йдеться про жінку. Складіть з цими словами речення.

Лісник, адвокат, генерал, учитель, лікар, менеджер.

. Поміркуйте, які з поданих вище професій є переважно чоловічими. Як ви думаєте, чому?

. Назвіть професії, окрім лісника, які пов'язують людину з природою.

. Від якої особи ведеться розповідь у тексті? Перебудуйте текст так, щоб розповідь велася від третьої особи й перекажіть його.

Практикуємося

. Які асоціації (зорові, звукові, предметні) виникають у вас зі словом *ліс*? Запишіть 4-5 слів-асоціацій й порівняйте їх із спостереженнями свої однокласників. Окремо в зошит запишіть найчастіші. З'ясуйте типові та індивідуальні асоціації.

. Чи доводилось вам бувати в лісі ранньої весни? Пригадайте свої враження й опишіть їх так, щоб слухач усе „побачив” і „відчув”.

Переказуємо

Отже, Григорієм Матвійовичем зацікавились в місті як учителем музики.

В училищі Григорію Матвійовичу доводилось працювати дуже багато, бо сини рибалок, більш звичні до вільної музики моря, аніж до звуків, що виривалися з дерев'яних тісних тендітних інструментів, поки що не виявляли особливих успіхів. А у Григорія Матвійовича була потаємна мрія про те, щоб хоч один з його учнів у майбутньому став відомим музикантом і прославив своє маленьке місто. „Бо кожне маленьке місто, — любив повторювати Соболєнко, — має право на свою велику Людину”.

Він влаштував додаткові заняття, довгі години просиджував у маленькій міській бібліотеці, перечитуючи старі книги про мистецтво, і часто повертався додому дуже пізно.

Марина здебільшого була в квартирі сама. Коли ставало сумно від самотності, вона підсувала крісло до вікна і починала дивитись на море. Море шуміло монотонно, ласкаво, заспокійливо, і Марині ставало якось легше на душі. Так вона й засинала в кріслі біля вікна під шум хвиль. Вночі приходив Григорій, гучно тупотів ногами, гримів каструлями, відшукуючи захололу вечерю, і невдоволено говорив напівсонній дружині:

— Мене дивує, як ти можеш стільки спати! Пам'ятаєш, що сказав Наполеон*: „Чоловік мусить спати чотири години на добу, жінка — п'ять, дитина — шість. Більше спати — лише час втрачати!”

(П. Загребельний)

Коментар

Наполеон I (Napoleon) (Наполеон Бонапарт) (1769-1821) — французький державний діяч, полководець, імператор у 1804 — 1815.

Тренуємося

. Випишіть з кожного абзацу найвагомніше у змістовому плані речення, нумеруючи їх. Скориставшись записами, перекажіть текст.

Читаємо

Дорогий друже, серед великого розмаїття професій можна заблукати. Говорять, що кожного дня в світі виникає щонайменше одна-дві професій. Скільки їх з'явилося в наш час — ме'неджер*, піа'р-ме'неджер*, імпреса'ріо*, маркетолог*, девелопер* та багато інших. Часто запитуєш у своїх друзів, ким працюють їхні батьки і, окрім звичних професій, можеш почути такі, що й незручно стає через брак знань. Мій тато все життя пропрацював вчителем історії, а мама — бухгалтером. Тож, як ви розумієте, я виріс в оточенні дат і цифр, цифр і дат. Мабуть, у протест до цього мене завжди манила філологія*, а ще більше журналістика. Дехто може сказати, що це зовсім не та професія, яка дає що-небудь для душі. На перший погляд, це дійсно так: робота журналіста часто

буває нелегкою, а іноді навіть принизливою та небезпечною. Але не для людини, для якої журналістика є справжнім покликанням. Такі люди не помічають труднощів своєї професії. Вони пишаються нею, бо знають важливість її в житті суспільства – це ніби зв'язка між реаліями життя і простою людиною. Журналіст водночас і тонкий психолог, і мудрий учитель. Він схожий на письменника-реаліста, тому що завжди несе правду для людей. Журналіст не забуває про важливість для читача знати достовірну інформацію і тому ніколи не приховує її. Він мужній: не боїться можливих перешкод та погроз. У цьому благородство професії журналіста, в цьому її краса.

Коментар

Ме'неджер – керівник фірми, підприємства або його частини.

Піа'р-ме'неджер – спеціаліст по зв'язкам з громадськістю.

Імпреса'ріо – особа, що дбає про інтереси митця або спортсмена, організовує його виступи та погоджує умови підписання угод чи контрактів.

Маркетолог – працівник, який вивчає потреби та можливості ринку за допомогою реклами.

Деве'лопер – спеціаліст, який займається розвитком та „розкруткою” великих фірм, підприємств, установ.

Філологія – наука, що вивчає мову й літературу якогось народу або групи народів.

Тренуємося

. Випишіть з тексту назви професій. Доповніть власними прикладами.

. Доберіть свої епітети-означення до слова *журналіст*.

. Розкрийте дужки у словосполученнях.

Працювати в (аптека), ходити до (банку), працювати (менеджер), професія (бухгалтер), отримувати (заробітна плата), асистенту вати (лікар), здобувати (професія).

. Хто чим займається? Укажіть доречні заняття.

Учитель	продає товари.
Журналіст	робить звіти.
Інформатик	лікує хворих.
Лікар	виступає в театрі.
Кухар	пише комп'ютерні програми.
Продавець	навчає учнів.
Актор	готує обіди.
Бухгалтер	пише репортажі.

. З поданого переліку слів запишіть у три колонки назви професій за такими галузями: *торгівля, мистецтво, фізична праця*.

Економіст, архітектор, співак, будівельник, продавець, актор, водій, електрик, експедитор, композитор, шахтар, скульптор, менеджер, слюсар, дизайнер, касир, садівник.

. Випишіть речення, у якому висловлена основна думка тексту?

. Складіть речення із словами з коментаря.

Гра!

Хто швидше?

Поєднайте частини слова

Журнал

Менедж

Учит

-іст

Бібліотек	-ник
Ліс	-ар
Бухгалт	-ак
Істор	-ик
Лік	-тель
Шахт	-ер
Спів	
Письмен	

Тренуємося

. Запишіть свої приклади з тими ж суфіксами.

Практикуємося

. Загадайте загадку, описуючи при цьому лише ознаки професії. Запропонуйте загадку однокласникам.

Зразок.

А. Моя професія – одна з найдавніших і найшановніших. Люди з давніх-давен цінували того, хто міг зняти біль, знаючи засоби боротьби з недугами. (Лікар)

Б. Робота моя – захищати обвинуваченого на суді або вести якусь справу в суді, а також давати поради з правових питань. (Адвокат)

. Поцікавтеся у своїх однокласників, ким і де працюють їхні батьки. Не забувайте про формули етикету.

. Складіть твір-мініатюру „Професія моїх батьків”, використовуючи професійну лексику.

Для довідок.

Лікар – мікстура, таблетки, бинт, вата, шприц, крапельниця, тонометр, скальпель.

Банкір – кредитна картка, готівка, депозит, кредит.

Бухгалтер – рахунок, накладна, звіт, комп’ютер, калькулятор, готівка.

Продавець – ваги, каса, чек, ціна, гроші, картка.

Архітектор – проект, циркуль, ватман, креслення.

Діалог

Пан Коваленко: Добрий день, пані Надіє! Я працюю комерційним директором на одній з київських фірм. Ось моя візитівка.

Пані Надія: Добрий день, пане Коваленко! Ви познайомилися з нашим рекламним матеріалом?

Пан Коваленко: Так. Ваш працівник передав мені їх.

Пані Надія: Чи зацікавили вас наші зразки тканини?

Пан Коваленко: Так. Ми шукаємо саме такий товар для ново’го показу колекції, яка відбудеться через два-три місяці. Ми хочемо назвати колекцію „Не така, як усі”.

Пані Надія: Дуже цікава назва. Думаю, що саме наші зразки тканини будуть для вас прекрасним рішенням. Тим більше вони відповідають найвищому технологічному рівню й, гадаю, задовольнять найвибагливішого клієнта.

Пан Коваленко: Але ваша фірма не дуже відома серед модельного бізнесу. Чи збираєтеся розширювати свої кордони?

Пані Надія: Звичайно. Після підписання контракту з вашою компанією ми вийдемо на нови́й ринок збуту.

Пан Коваленко: Добре. Яку знижку ви можете нам запропонувати?

Пані Надія: Я вважаю п’ять відсотків вас задовольнить!

Пан Коваленко: Цілком. Дякую. Хочеться вірити, що це не остання наша співпраця!
Відразу прийміть запрошення на показ нашої нової колекції.

Пані Надія: Велике спасибі за запрошення. Успіхів вам. До побачення!

Пан Коваленко: До зустрічі!

Тренуємося

. Випишіть з тексту професійну лексику. У якій сфері діяльності вона вживається. Доповніть своїми прикладами.

. Чи знаєте ви, з якої мови запозичено слово *бізнес*? Поясніть його значення. Який український еквівалент можна дібрати до слова *бізнес*?

. Розкрийте дужки в словосполученнях.

Пане (Микола), показ (колекція), зразки (тканина), підписання (контракт), ринок (збут), десять (відсоток), дякую (ви).

. Випишіть з тексту етикетні формули й укажіть їх значення. Яка їх кількість? Чи є вона доречною в тексті?

Зразок. Добрий день! – вітання.

Практикуємося

. Як ви думаєте, чи буде мати успіх колекція з такою назвою? Свою думку обґрунтуйте. Придумайте власні назви колекцій.

. Уявіть, що ви працюєте на фірмі. Представтеся, указуючи:

а) прізвище та ім'я,

б) назву фірми,

в) назву посади.

. Уявіть, що ви працюєте рекламним агентом. Придумайте рекламу (у прозовому або віршованому варіанті) таких товарів: чіпсів, шоколаду, жувальної гумки, напою.

Зразок. Косметика „МІА” створена спеціально для молоді шкіри.

Радимо запам'ятати!

Продавець

Чи можу я Вам допомогти?

Чи можу я Вам щось порадити?

Що Вас цікавить?

Яку модель Ви б хотіли?

Це коштує ...

Дякуємо за покупку!

Покупець

Ви не могли б мені показати ...

Покажіть, будь ласка ...

Допоможіть мені підібрати ...

Порадьте, що мені обрати.

Скільки коштує ...?

Яка ціна ...?

. Доповніть діалог репліками.

Консультант: Добрий день! Чи можу я вам допомогти?

Покупець: ...

Консультант: У Вас гарний смак! Цей мобільний телефон сучасного зразка й виконує всі можливі функції.

Покупець: ...

Консультант: Так, звичайно. Ви можете оформити кредит на нього без першого внеску.

Покупець: ...

Консультант: Сідайте, будь ласка. Прочитайте уважно умови контракту, візьміть ручку й підпишіть його.

Покупець: ...

Консультант: Дякуємо за покупку! До побачення!

Покупець: ...

. Розіграйте діалоги в ситуації „У магазині”, використовуючи вирази з рубрики „Радимо запам’ятати”.

Посміхніться!

Щоденно після школи у Петра й Вови усе по телефону йдуть „ділові” розмови.

— Здоров!

— Здоров!

— Як справи? Що робиш? – я питаю.

— Та ось по телефону з тобою розмовляю. А як у тебе справи?

— Та справи – те що треба!

— А що ти зараз робиш?

— Та от дзвоню до тебе...

— Ну що ж бувай здоровий, бо вже пора кінчати; ще ж треба подзвонити до Роми і до Гната.

Читаємо

— Ти знаєш, Павлушо, все-таки нема в світі кращого, ніж бути міліціонером. По-перше, – благородно! Борешся з усякими злодіями, бандитами та хуліганями. По-друге, усі тебе поважають, а коли треба й бояться. По-третє, цікаво. Не життя, а суцільне тобі кіно пригодницьке. Я, мабуть, таки стану міліціонером. А ти?

— А я льотчиком, – вперто сказав я. – Ти ж знаєш!..

— Як хочеш, – сказав Ява і зітхнув.

Ява міняв професії, як циган коні. Сьогодні він моряк, капітан далекого плавання. Завтра він геолог. Післязавтра директор кондфабрики („по три кілограми „Дракончика” на день можна їсти”). Тоді футболіст київського „Динамо”. Тоді художник. Тоді звіролов, що ловить для дресирувальників хижих тигрів, барсів та ягуарів. А сьогодні, бачте, *міліціонер.*

Я ж – ні. Я як ото вирішив ще у першому класі, що буду *льотчиком*, так досі держусь, не схибив.

Навіть дід Салимон сказав недавно: „Ти диви, яке вперте!.. Мабуть-таки, буде льотчиком цей слинько, хай би його муха вбрикнула!”

Хіба що іноді я не витримую і ненадовго пристаю до Яви – за компанію. Та й то тільки на таку комбінацію, щоб лишатися льотчиком. Я вже був і морський льотчик, і льотчик-футболіст, і льотчик-художник, і льотчик-звіролов, і льотчик-геолог, і навіть льотчик на кондфабриці, що возить літаком цукерки „Дракончик”.

Але цього разу я від комбінації вдержався, бо не уявляв собі льотчика-міліціонера – кого ж у повітрі затримуватимеш і штрафуватимеш! Черногузів хіба?

Ні, хай уже цього разу лишуся я просто льотчиком.

(За Вс. Нестайком)

Тренуємося

. Доберіть свої епітети-означення до виділених у тексті слів.

. Продикуйте сусідові по парті назви реально існуючі професії, потім окремо назви вигадані хлопцем. Запишіть їх по пам’яті. Обміняйтесь зошитами для перевірки.

. Випишіть з тексту найвагоміші у змістовому плані (ключові) слова і словосполучення і спробуйте переказати його, користуючись записаним матеріалом.

. Запитайте в сусіда по парті, як він розуміє значення виділеного у тексті речення? Чи задовольнило вас пояснення? Можливо, у вас є своя думка стосовного цього.

Гра!

Хто швидше!

Складіть доречні словосполучення.

Льотчик	керувати
Моряк	малювати
Футболіст	літати
Художник	штрафувати
Міліціонер	грати
Геолог	плавати
Директор	вишукувати

Практикуємося

. Запишіть свої слова-асоціації пов'язані з професією льотчика. Потім запитайте про це в сусіда по парті. З'ясуйте спільні та ваші власні асоціації.

. Напишіть невелике оповідання на тему: „Моя майбутня професія”, використовуючи словосполучення з довідки. Можете скористатися нашим текстом.

Для довідок: хочу стати, допомагати людям, бути корисним, важлива професія, здобути освіту, першокласний спеціаліст, майстер своєї справи.

А.

Діалог

Євген: Доброго дня! Мене звати Євген. Ми готуємо шкільний випуск газети „Важливість кожної професії” і я хотів би взяти у Вас інтерв'ю.

Бібліотекар: Добре! З радістю відповім на ваші запитання!

Євген: Скажіть, будь ласка, як довго Ви працюєте в бібліотеці?

Бібліотекар: Майже двадцять років. Відразу після навчання в університеті, я прийшла працювати в цю бібліотеку. Пам'ятаю! Заходжу до читального залу, іду поміж столами, потім пройшла між полицями з великою кількістю книжок і зрозуміла – це мій другий дім. Адже більша частина мого життя проходить саме тут: серед книжок, журналів, газет.

Євген: Цікаво, чи не пам'ятаєте Ви, як вперше прийшли до бібліотеки і коли це було?

Бібліотекар: Чудово пам'ятаю. Це було в першому класі. Нас сюди привела вчителька. Бібліотекар розсадила нас за столи, дала кожному по книзі й почала розповідати про бібліотечне життя. Навіщо людині бібліотека, чим займається бібліотекар, як потрібно поводити себе в читальному залі та інше. Ми тримали книжки й були заворожені розповіддю та самим приміщенням. Мені здавалося, що кожна книга на полиці, мов жива, і ось-ось скаже мені: „Прочитай мене. Я повідаю тобі багато цікавого та корисного”. Цього дня я все для себе вирішила: я буду бібліотекарем!

Євген: Існує приказка: „Книга – джерело знань”, а чи не думаєте Ви, що бібліотекар – це магічний місток між книгою та людиною?

Бібліотекар: Мабуть, це так. У мене є одне золоте правило – полони дитину книгою, зацікав, будь помічником в роботі з різною літературою – і бібліотека стане для неї, поруч із школою, веселим домом знань.

Євген: Зараз зимові канікули, а в читальному залі так багато дітей! Що їх сюди привело?

Бібліотекар: Саме те, про що я Вам тільки-но говорила. Вони прийшли до веселого дому знань, відкриттів. Дівчата залюбки гортають кольорові журнали, хлопці цікавляться технічною літературою. Я вважаю, це прекрасний спосіб провести дозвілля.

Євген: Я, коли йшов до Вас, прочитав на стенді цікаву інформацію про конкурс на звання „Кращий читач бібліотеки”. Розкажіть, будь ласка, про цей конкурс. Які його умови?

Бібліотекар: Ця ідея нам спала на думку з іншими працівниками бібліотеки. Ми оголосили такий конкурс, а умови його дуже прості: по-перше, бути постійним читачем нашої бібліотеки, по-друге, часто відвідувати бібліотеку, по-третє, мати найбільшу кількість прочитаних книжок та журналів за місяць. А нагородою за це буде безкоштовне користування Internet послугами в нашому комп’ютерному залі. Запрошуємо і Вас взяти участь в ньому.

Євген: Дякую за пропозицію та за цікаву розповідь! Бажаю Вам вдячних та ввічливих читачів.

Б. Читаємо

Я – бібліотекар

За моїм вікном ростуть
Кедри та смереки.
Гарне місце влітку тут
Для бібліотеки.
Я полиці змайстрував
Для книжок, журналів,
Щоб читали їх усі
Діти в зелен-залі.
І тепер у ранній час
Чи в обідню спеку
Йдуть до мене читачі
У бібліотеку.
Люблять загадки, пісні
Петрик, Оля, Таня,
Павлик просить лиш *казки*
Та *оповідання*.
Йдуть до мене читачі
Зблизька і здалека.
Жду їх радісно завжди
Я ж бібліотекар.

(С. Жупанин)

Тренуємося

. Серед виділених слів є дві тематичні групи. Які вони? Доповніть рядки слів своїми прикладами.

. Знайдіть зайве слово.

Книга, журнал, зошит, енциклопедія, газета.

Новела, роман, оповідання, реклама, вірш.

. Трансформуйте словосполучення.

Зразок: читати книжки – читати газети.

Читати книжки, гортати журнали, цікавитися технічною літературою, любити загадки.

- . Доведіть, що бібліотекар – це магічний місток між книгою та людиною.
- . Уявіть, що ви бібліотекар. Як ви відреагуєте на вказані ситуації?
  - А. Читач не встиг дочитати книгу до вказаного терміну. –
  - Б. Ви побачили в журналі кілька вирваних сторінок. –
  - В. Читач загубив бібліотечну книжку. –

Практикуємося

- . Що, на ваш погляд, входить до обов'язків бібліотекаря? А читача?
- . Розкажіть, як потрібно себе поводити в бібліотеці, читальному залі.
- . Уявіть ситуацію. Ви прийшли до бібліотеки працювати в читальному залі. Вам потрібно замовити книгу. Складіть діалог читача з бібліотекарем. Скористайтеся виразами з рубрики „Радимо запам'ятати”.

Радимо запам'ятати!

<i>Формули прохання!</i>	<i>Формули подяки!</i>
Будь ласка!	Дякую!
Будьте ласкаві!	Спасибі! Велике спасибі!
Коли ваша ласка!	Прийміть мою подяку!
Прошу Вас!	Не знаю, як і дякувати вам!
Дозвольте вас просити!	Дуже вдячний Вам!
Чи можу я Вас попросити?	

Посміхніться!

- Оленку запитують:
- Де працює твій тато?
  - У будинку культури.
  - А що він там робить?
  - Грає.
  - На баяні?
  - Ні, в доміно.

Читайте

Ви ж просто не знаєте, що то за хлопець — Ява, як ми з ним подружили. От я вам розкажу... До четвертого класу я з ним не дружив. Він був вредний. Бо при всіх у калюжу мене пхнув, як я його картуза на вербу закинув. А я був у новісіньких штанях. Мені мама тільки вранці у магазині купила. І тими новісінькими штаньми я у самісіньке рідке багно сів. І Ганька Гребенючка так сміялася, так сміялася...

Я дружив з Антончиком Мацієвським. Він мене малиною частував. У них було багато в саду малини, а в нас не було. А малина з молоком — ви ж знаєте! Я навіть більше, ніж вареники з вишнями, люблю. Я гадав, що дружитиму з Антончиком і їстиму малину аж до старості Але...

Був сонячний теплий вересневий день. Ми сиділи на баштані і з присьорбом хрумкали кавуни...

І раптом пролунав пронизливий крик Антончика:

— Хлопці! Тікай! Дід!

І всі кинулися врозтіч. Це було так несподівано, що я навіть не одразу злякався. Я стояв, обкладений кавунами, не в змозі ворухнути ні ногою, ні рукою і дивився, як до мене, розмахуючи кийком, біг дід Салимон.

— Хлопці! Куди ви?! Антончику! Друже!

Ну все! Погибель! Я вже бачив розлючене обличчя діда і чув, як він сопе. Ближче, ближче, ближче... І тут, як з-під землі, з'явився Ява. Дід уже був зовсім близько уже змахнув кийком. Ява підскочив до мене, схопив кавуна, що лежав біля самої моєї щоки, і пожбурих у діда. Дід випустив з рук кийка і ледь устиг піймати кавуна. Він же був баштанник, той Салимон, і він не міг допустити, щоб кавун упав на землю і розбився. А Ява вже схопив другого кавуна і знову кинув. І знову дід піймав. Це було прямо як у цирку, як у кіно. Ява кидав, дід ловив і клав на землю. Ява кидав, дід ловив і клав на землю.

Я потроху звільнявся. От уже й я схопив кавуна й кинув. Тепер ми кидали з Явою удвох, а дід Салимон ловив. Через кілька хвилин ми з Явою вже щодуху лопотіли п'ятами по баштану. Тепер доганяй, діду! Шукай вітра в полі.

Я біг поряд з Явою нога в ногу, наче ми були один механізм. *І мені здавалося, що серця наші теж б'ються, наче одне серце.* Мені було дуже хороше! Мабуть, таке відчувають справжні друзі-солдати, коли плече в плече йдуть в атаку. Отак біг би й біг на край світу. Нема нічого кращого в житті за дружбу!

Дружба! Велике це слово — дружба! Може, найбільше з усіх слів людських.

(За Вс. Нестайком)

Тренуємося

- . Доберіть до виділеного в тексті слова споріднені. Наведіть свої приклади..
- . Як ви гадаєте, чому оповідач називає свого першого друга Антончик, а іншого – Ява, а не Явчик? Чи висловлює своє ставлення оповідач до друзів через спосіб їх називання?
- . Випишіть найвагоміші у змістовому плані слова (словосполучення, речення). Складіть на їх основі план. Перекажіть текст за складеним планом.
- . Поясніть, що означає словосполучення *йти плече в плече*.
- . Як ви розумієте значення фразеологізму *шукай вітра в полі*? Яка ознака цієї стихії стала базовою для виникнення фразеологізму?
- . Складіть речення з поданими фразеологізмами-синонімами. Перевірте, чи взаємозамінні вони реченні.

Як крізь землю провалилися; як корова язиком злизала; як вітром здуло.

Гра!

Відшукайте 7 ключових слів з тексту в квадраті. Підкресліть їх. Слова розташовані по вертикалі та по горизонталі.

В	У	Н	А	М	О	Л	О	К	О
Ш	К	О	П	Р	Ь	Б	Г	К	Ц
Л	А	А	Д	Р	У	Ж	Б	А	Г
Ю	В	Р	М	Ь	Ю	В	І	Д	И
Д	У	С	І	<u>Ш</u>	<u>Т</u>	<u>А</u>	<u>Н</u>	<u>И</u>	В
Ш	Н	Е	П	Ж	Щ	П	Є	Ї	Л
Ь	Ц	Р	М	А	Л	И	Н	А	Р
Д	Я	Ц	Я	Д	Щ	Й	Ь	Ю	С
І	Ф	Е	Ф	Б	А	Ш	Т	А	Н
Д	Є	Д	И	Ї	Ю	Ж	Є	Ї	М

Р.К.

- . Поясніть, як ви розумієте виділене речення.
- . Придумайте заголовок до тексту.
- . Зверніть увагу на міміку та жести, щоб передати переляк оповідача і Атнончика; рішучість Яви; лють діда.
- . Яким тоном, темпом мовлення ви б розповідали той епізод, де йдеться про втечу хлопців від діда Салимона. Перекажіть його.
- . Використовуючи текст, укладіть діалог та розіграйте його.

Практикуємося

- . Доведіть справедливість висловленої в останньому абзаці думки.
- . Переконайте свого однокласника, що справжнім другом виявився Ява. Використовуйте факти на підтвердження своєї думки з тексту, а також додайте власні. Яке прислів'я спало вам на думку, коли ви прочитали цей текст?

Читаємо

Мій товариш Роман обожнює „Океан Ельзи”* й байдужий до баскетболу. Але він охоче йде до спортзалу в день фінального матчу з участю його друга Сергія. Сергій любить баскетбол і не захоплюється творчістю „Океану Ельзи”. Але він залюбки йде на концерт цієї групи, коли його туди запрошує Роман. Бо справжня дружба, як її розуміють Роман і Сергій – це коли добре не тільки тобі, а й другові.

Сергій і Роман товаришують чи не з пелюшок. А коли ти ще малий, товариські *стосунки* зав'язуються самі собою, без усяких зусиль. Ви можете просто жити в одному під'їзді, гратися на одному подвір'ї. Тут головне – зустрітися. Куди складніше зав'язати стосунки підлітку. Людські взаємини вже куди складніші, тут мало просто час від часу „перетинатися”. І тепер, перш ніж гукнути: „Привіт! Давай дружити!” ти пильним оком оглядаєш претендента на звання „Мій новий друг”. Тепер дружба потребує відданості, довіри, спільних інтересів.

(З журналу)

Коментар

„Океан Ельзи” – популярна українська рок-група, солістом якої є В'ячеслав Вакарчук.

Тренуємося

- . Доберіть до виділеного слова однокореневі. Наведіть свої приклади.
- . Знайдіть речення з антонімами.
- . Поясніть значення слів *відданість*, *довіра*.
- . Які слова в тексті несуть основне смислове навантаження? Випишіть їх і придумайте з ними власні речення.

Порівняйте!

Стосунки	дружні	Відносини	виробничі
	приятельські		ринкові

- . Подумайте, чи можна в тексті зробити заміну виділеного слова словом *відносини*. Як ви думаєте, чому? Придумайте по два словосполучення з кожним словом.
- . Замініть слова в дужках синонімами. Поцікавтесь, які слова підібрав ваш сусід по партії.
(Обожнює) „Океан Ельзи”, (фінального) матчу, (справжня) дружба, (гратися) на одному подвір'ї.
- . Знайдіть речення, що виражають основну думку тексту.
- . Трансформуйте перший абзац в діалог. Розіграйте його. Не забувайте про етикетні формули.
- . Поставте один одному питання по текстом. Уважно вислухайте відповідь, при потребі доповніть.
- . Прочитайте поради щодо дружби. З якими ви погоджуєтесь, а з якими – ні?
Не ідеалізуйте друзів.
Довіряйте друзям у всьому.
Цінуйте друзів такими, якими вони є.
Частіше дякуйте їм, будьте чуйними і ввічливими.
Не майте від товариша таємниць.
Умійте ділити свою дружбу.
Не нав'язуйте свої смаки, уподобання.
Умійте тактовно висловити незгоду.

Практикуємося

- . Вимовте слово *друг*, щоб воно виражало захват, симпатію, гордість, іронію, розчарування. Не забувайте про невербальні засоби (міміка, жести, усмішка та інші), які супроводжують їх.
- . Прочитайте прислів'я. Опишіть ситуації, де б їх вживання було б доречне.
Дружба та братство – дорожче багатства.
Без вірного друга велика туга.
Дерево міцне корінням, а людини – друзями.
Людина без друзів, що дерево без коріння.
Нових друзів наживай, старих не забувай.
Людина без друга, що їжа без солі.
- . Якою буде ваша реакція, якщо:
  - 1) хтось говорить недобре про вашого товариша;
  - 2) приятель просить вас про допомогу, а ви не можете зарадити йому;
  - 3) друг робить вам зауваження;
  - 4) товариш підбурює вас на поганий вчинок;
  - 5) у вашого друга є ще один приятель, але вам він не дуже подобається.

Читаємо

А. Вірний друг
Є друг у мене.
Вірний друг,
яких знайдеться мало.
Скажу вам правду,
що навкруг
такого не бувало.
Все знає він –
і це, і те:
як сходить сонце,
хліб росте,
як б'ють вугілля
й варять сталь ...
Із ним і я
мудрішим став.
Він завжди в мене
під рукою,
не даючи й на мить
спокою.
І завжди бачать
разом нас –
із року в рік,
із класу в клас.

(В. Конопелець)

Б. І ти, і він, і я
Хороші друзі в мене є,
І ми – одна сім'я.
Ми завжди мислимо одне –
І ти.
І він.
І я.
Нам любе сонце
Й тихий гай,
Долини і поля.
Ми дуже любим рідний край –
І ти,
І він,
І я!

(Г. Борян)

Тренуємося

. Друзі, якщо порівняти подані вище вірші, то можна сказати одне: вони про дружбу. Але чим вони відрізняються у змістовому плані?

. Доберіть синоніми до слів *друг*, *по'друга*.

. Подумайте, чим відрізняються слова *дружний* і *дружній*, *ефективний* і *ефектний*, *музикальний* і *музичний*. При потребі звертайтеся до тлумачного словника. Вставте замість крапок необхідні за смислом слова.

- Наш клас дуже ... .
У моїй сім'ї завжди панує ... атмосфера.
Моя подруга носить ... одяг.
Скрутна хвилинка – ... спосіб перевірки дружби.
Мій друг не має ... освіти, але володіє прекрасним ... слухом.
. Перебудуйте вірш Б у прозовий текст, замінюючи займенники іменами своїх друзів. Перекажіть його від першої особи.
. Запишіть формули привітання, прощання та запрошення в зошит.
. Уявіть, що ви зустрілися з:
а) однолітками;
б) другом (подругою).
Які формули привітання і прощання ви оберете? Поясніть свій вибір.
Скористайтесь виразами з рубрики „Радимо запам'ятати”.
. Додайте до привітань імена людей. Не забувайте про кличний відмінок.

Відповідаємо

- Чи є у вас друзі? Скільки їх?
Як звати ваших друзів?
З ким ви товаришуєш більше – з дівчатами чи з хлопцями? Чому?
Чи є у вас серед однокласників друзі? Хто це?
Чим ви любите займатися із своїми друзями?
Які ваші улюблені ігри?
Якщо ви сваритесь, то хто першим іде миритись: ви чи твій друг?

Інсценізуємо

Ковзани

Їх було п'ятеро друзів. Вони скрізь ходили разом – і в кіно, і в гурток радіолюбителів. Хлопці майже ніколи не сварилися і завжди стояли один за одного. Розлучались вони тільки в одному випадку: коли намічався похід на ковзанку. Тут четверо готові були забути про все на світі, а Мишко казав:

— Ви йдіть, а я не піду.

І якщо друзі вимагали пояснень, Мишко завжди відповідав ухильно. То з'ясувалося, що йому слід бути дома і допомогти матері, то вияснилося, що він ще не брався за якесь домашнє завдання, то не було настрою.

Так тривало досить довго. Нарешті один з чотирьох, найспритніший, Грицько, з'ясував деякі надзвичайні обставини. Виявилось, що у Мишка немає ковзанів.

— Так чому ж Мишко нам нічого не казав? – здивувався Федя.

— Він гордий і соромиться, – сказав Ілля.

— Треба щось придумати, – запропонував Сергій.

— Придумав!.. – крикнув Грицько. – Сестра купила бігові ковзани, а хокейні їй не потрібні. Я випрошу їх у Тані.

— Ні, – сказав Ілля, – Мишко гордий. Не візьме.

— Чому ж не візьме? Ми ж друзі!

— А можна зробити так, – запропонував Сергій. – Ти у Тані ковзани візьми, віднеси Мишкові, попроси, щоб він їх нагострив. Коли нагострить, скажи, нехай перевірить на льоду, а потім зробимо так, щоб вони у нього залишились.

Зрештою ковзани справді перейшли до Мишка ...

(А. Маркуша)

Практикуємося

. Пригадайте, в яких народних казках, переказах розповідається про всеперемагаючу силу дружби. Розкажіть свою улюблену казку чи переказ.

. Складіть невеличку розповідь на тему: „Яким повинен бути справжній друг?“, використовуючи подані словосполучення.

Берегти дружбу, цінувати друзів, вірний друг, завжди разом, розділена радість, хвилини турбот, розуміти один одного.

. Погодьтеся з думкою або заперечте її: „Незначні люб’язності зміцнюють дружбу”.

Радимо запам’ятати!

<i>Формули привітання</i> Привіт! Здоров! Добрий день (ранок, вечір)! Здрастуйте! Доброго здоров’я! Радий Вас бачити! Дозвольте привітати Вас! Вітаю Вас! Радий вітати Вас! Моє шанування! Кого я бачу!	<i>Формули прощання</i> Прощайте! Прощавайте! До побачення! Будьте здоровий (-а, -і)! Щасливо! На все добре! Усього найкращого! Щастя Вам! До зустрічі! Ми ще зустрінемося!
<i>Формули запрошення</i> Запрошую вас (тебе)! Дозвольте (дозволь) Вас (тебе) запросити! Чи можна Вас (тебе запросити)? Я хочу Вас (тебе запросити)! Приходь (те)!	

Діалог

. Відновіть репліки діалогу.

Андрій: Привіт Максим! Як справи?

Максим: ... .

Андрій: Я хочу запросити тебе на футбольний матч. Як ти?

Максим: ... .

Андрій: Сьогодні о шостій годині вечора. До зустрічі.

Максим: ... .

. Ви зустріли свого приятеля на вулиці і хочете запросити його на свій концертний виступ. Розіграйте діалог, використовуючи виловлювання з рубрики „Радимо запам’ятати”.

Читаємо

До першого дощу

Тетянка й Марійка - *по’други* й завжди ходять до школи разом. То Марійка заходила за Тетянкою, то Тетянка – за Марійкою. Одного разу, коли дівчатка йшли вулицею, почався сильний дощ. Марійка була в плащі, а Тетянка - *одно’му* платтячку.

Дівчатка побігли.

— Зніми свій плащ, ми накриємося ним! – гукнула Тетянка.

— Я не можу, я змокну! – нагнувши голову, відповіла їй Марійка.

У школі вчителька сказала:

— Дивно, у Марійки плаття сухе, а в тебе, Тетянко, зовсім мокре. Як це трапилося? Адже ви йшли разом?

— У Марійки був плащ, а я йшла в одному платті, – сказала Тетянка.

— Так ви ж могли накритися одним плащем, – сказала вчителька і, глянувши на Марійку, похитала головою. – Видно ваша дружба до першого дощу!

Обидві дівчинки густо почервоніли: Марійка – за себе, а Тетянка – за по'другу.

(За В. Осєєвою)

Тренуємося

. Розкажіть, хто брав участь у розмові.

. Складіть речення з виділеними словами.

. Які вчинки можна вибачити другові? Заповніть колонки відповідно *так / ні*. Свою відповідь обґрунтуйте.

Так	Вчинки	Ні
	Розказав вашу таємницю	
	Не дотримався слова	
	Образа	
	Загубив твою книгу	
	Запізнення	
	Одноразова брехня	
	Скупість	
	Плітки	
	Зрада	

. Поміркуйте, що може врятувати дружбу дівчат. Придумайте кінець тексту, скориставшись рубрикою „Радимо запам’ятати”.

Радимо запам’ятати!

Формули вибачення

Вибачте! Вибачайте!

Перепрошую!

Прошу вибачити!

Прошу вибачення!

Прошу мені вибачити!

Відповідь на вибачення

Я вже забула (забув).

Не будемо згадувати про це!

Я в цілому вже не гніваюся!

Я думаю, що це не повториться!

Усе добре, але більше так не роби!

На цей раз вибачаю!

Було! Минуло!

. Вимовте вибачення, виражаючи відповідні емоції. Які з них недоречні для щирого вибачення?

О, вибачте!

з легковажністю

Дуже перепрошую!

з прикрістю

Вибач!

зі злістю

Чи вибачите мені?

зі смутком

Прошу, вибач!

з каяттям

. Поясніть останнє речення тексту. Що означає слово *почервоніли*? У якому значенні воно тут вжито?

. Як ви розумієте словосполучення *похитала головою*? Покажіть це жестом.

. Визначте жанр мовлення (оповідання, казка, легенда, пісня, вірш, загадка) тексту.

Свою думку доведіть.

. Яка основна думка тексту?

Практикуємося

. Уявіть себе спочатку на місці Марійки. Які почуття вас охоплюють? А потім на місці Тетянки. Розкажіть про свої почуття. Чи можна врятувати дружбу? Якщо можна, то як?

. Опишіть свого друга (подругу) з класу, не називаючи його (її) ім'я, за поданим планом. Запитайте, в однокласників кого ви описували.

А. Риси характеру;

Б. Смаки та уподобання;

В. Мовлення.

. Прочитайте прислів'я. Яке з них найбільше відповідає змістові тексту? Свою думку обґрунтуйте.

Дружба після сварки солодша за халву.

Вади друга очі не колють.

Друга важко знайти, але легко втратити.

. Прочитайте вірш. Дайте відповідь автору на його запитання.

Справжні по'друзи

П'ятикласниця Людмила
вранці мамі заявила:
— Все! До школи я – не йду!
Я не стерплю цю біду.
Щастя скінчено моє:
адже в Рити Джинси є!
І тепер зі мною Рита
відмовляється дружити...
Здивувалась мама дуже:
— Ви ж були найкращі друзі!?
— Так. Але сказала Рита,
поки буду я ходити
не у джинсах, а в спідниці, –
їй не хочеться й дивитися,
бо вона вважає: жінці
для краси потрібні джинси...
Мамо! Дружбу виручай:
Джинси і мені придбай!
Мама спершу подивила
на похнюплену Людмилу,
а потім мовила:
— Діла-а...
Ви – спра-а-вжні подруги!.. –
Й пішла...
А ви що скажете мені:
це справжні подруги
чи ні?

(А. Костецький)

Р.К. Дружба, серце, кавун, дід, баштан, малина, молоко.

